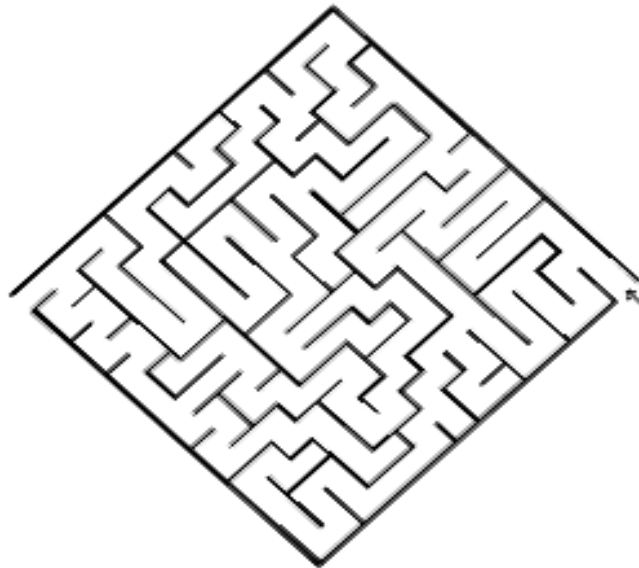

**PRAECEPTA IIS,
QUI REBUS GESTIS STUDENT**

Opas historian harjoitustöiden laatijoille

**PRAECEPTA IIS,
QUI REBUS GESTIS STUDENT**

Opas historian harjoitustöiden laatijoille

TAMPEREEN YLIOPISTO
Historiatieteen laitos 2005

Työryhmä
Petri Juuti
Pekka Masonen
Markku Mattila

9. uudistettu ja laajennettu laitos,
2. painos
(täydennettynä vuoden 2005-2006 tutkintouudistuksen aiheuttamin muutoksin)

© Tampereen yliopiston historiatieteen laitos
Toimittaneet Markku Mattila, Jouni Keskinen ja Ville Vuolanto
Kansikuva © Ville Vuolanto

ISSN 0781-2388
ISBN 951-44-5936-9

TAMPEREEN YLIOPISTOPAINO OY
Juvenes Print
Tampere 2005

ESIPUHE

LITTLE LEARNING IS A DANGEROUS THING; DRINK DEEP, OR TASTE NOT, THE PIERIAN SPRING

Alexander Pope (1688–1744)

Praecepta iis, qui rebus gestis student eli “Ohjeita niille, jotka tutkivat vanhoja asioita” on tarkoitettu avuksi opinnäytteitään ja muita kirjallisia harjoitustöitään laativille historian opiskelijoille sekä historiaa sivuaineenaan opiskeleville. Tämä yhdeksäs uudistettu painos sisältää kirjallisten harjoitustöiden keskeiset muodolliset vaatimukset. *Praecepta* ei ole historiantutkimuksen metodioppi tai historianfilosofinen opas. Kirjallisuusluettelossa on muiden opinnäyteoppaiden ohella valikoima metodisia ja filosofisia teoksia.

Oppaassa kerrotut ohjeet eivät ole ehdottomia lakeja, koska on olemassa monia oikeita tapoja. On kuitenkin hyvä opetella ensin yksi tapa kunnolla ennen muiden tapojen opettelua – olipa tämä tapa sitten mikä hyvänsä. Oppaan ohjeita noudattamalla on mahdollista laatia muodollisesti virheetön harjoitustyö ja opinnäyte. Toimittiinpa minkä tavan mukaan tahansa, on otettava huomioon historiatieteen erityispiirteiden ohella se, että valittu tapa on johdonmukainen ja selkeä. Muodolla on aina sisältönsä ja muotoseikat ovat elimellinen osa historiatieteellistä argumentaatiota. Muotovaatimukset ja niiden merkityksen oppii vähitellen sisäistämään ohjatun harjoittelun myötä. Tässä tarvitaan kärsivällisyyttä niin opiskelijoilta kuin opettajiltakin. Harjoittelu auttaa myös sietämään epävarmuutta.

Tämä 9. painos on uudistettu ja laajennettu laitos edellisestä 8. painoksesta, jonka tehneeseen työryhmään kuuluivat Markku Hyrkkänen, Aino Katermaa, Markku Mattila ja Vesa Vares. Kiitämme edellisen työryhmän jäseniä arvokkaasta työstä sekä myös kaikkia niitä, jotka ovat eri tavoin auttaneet tämän uudistetun laitoksen tekemisessä.

Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksella toukokuussa 2004.

Petri Juuti, Pekka Masonen ja Markku Mattila

SISÄLLYSLUETTELO

I	HARJOITUS TEKEE MAISTERIN	1
II	TUTKIMUSPROSESSI	5
	1. Tutkimuksen alkuasetelmat	5
	2. Aineiston hankkiminen	7
III	TULOSTEN ESITTÄMINEN	11
	1. Jäsennys	11
	2. Asetelmat, taulukot, kuviot, kuvat, kartat, liitteet	15
	3. Lähdeviitteet	19
	4. Lähdeluettelo	33
IV	TUTKIMUKSEN JA TUTKIJAN ETIIKASTA	41
V	MUUT OHJEET	44
	1. Essee	44
	2. Luentopäiväkirja eli oppimisraportti	46
	3. Aineopintojen tutkielma	47
	KIRJALLISUUTTA	48
	LIITTEET	53
	Liite 1: Esimerkkejä suomalaisessa historiankirjoituksessa vakiintuneista lyhenteistä	
	Liite 2: Esimerkki gradun nimiösivusta	
	Liite 3: Esimerkki esitelmän nimiösivusta	
	Liite 4: Gradun tiivistelmäohje	
	Liite 5: Esimerkki kartasta	

I HARJOITUS TEKEE MAISTERIN

Historiantutkimuksen ja -kirjoituksen taidon voi oppia vain tekemällä. Johdantokurssilla alkava sekä proseminaareissa, seminaareissa ja tutkielmaryhmissä jatkuva harjoitusopetus tähtää siihen, että opiskelija harjaantuu historiatieteeseen, sen menetelmien soveltamiseen ja kehittämiseen. Sama pätee kriittiseen lukemiseen: vain tekemällä tutkimusta voi oppia arvioimaan toisten laatimia tutkimuksia. Historiantutkimusta harjoittelemalla oppii myös etsimään tietoa. Taito etsiä tietoa ja erottaa siitä olennainen on hyödyllistä kaikilla ammattialoilla. Yhtä tärkeä on kyky muodostaa eri lähteistä kerätyn tiedon pohjalta selkeä, perusteltu ja ymmärrettävä kirjallinen esitys annetussa määräajassa.

Kaikki harjoitusopetus on vakuuttavan perustelun eli argumentoinnin ja sen selkeän esittämisen opettelua. Proseminaariesitelmän tekijä kohtaa työssään kaikki historioitsijan työn elementit. Siksi proseminaariesitelmään sovelletaan periaatteessa samoja arviointikriteerejä kuin väitöskirjaan, käytännössä toki paljon lievemmin. Hyvän historiallisen tutkimuksen ja asiatekstin elementit ovat aloittelevan opiskelijan pitkän tähtäimen tavoitteita. Näitä ei kukaan ole ymmärtänyt ensilukemalta, vaan tutustumalla ja syventymällä niihin omassa työssään. Ennen kaikkea aloittelijan kannattaa pitää mielessä myös, että kukaan ei ole oppinut niitä täydellisesti hallitsemaan. Hyvän historioitsijan ominaisuudet voidaan kuitenkin luokitella seuraavasti:

Heuristiikka eli kyky määritellä tutkimustehtävä selkeästi ja muuntaa menneisyyden jäänteitä oman tutkimuksen lähteiksi. Kaiken tutkimuksen lähtökohdaksi on aina kysymys, joka vähitellen tarkentuu. Tutkittavan ongelman kannalta olennaiset tekijät haetaan esille ja päättely etenee loogisesti sekä nojaa viime kädessä empiiriseen aineistoon.

Kriittisyys eli kyky arvioida toisaalta lähteiden sisältämää tietoa ja toisaalta historiatieteellisten esitysten antia oman tutkimustehtävän kannalta. Tieteellinen kriittisyys tarkoittaa tiedon perusteiden punnitsemista.

Laaja-alaisuus eli kyky ymmärtää eri aikakausien ja eri elämänalueiden omalaatuisuutta ja sitä ilmentävän historiallisen jäänteistön erikoisominaisuuksia.

Kirjallisen ilmaisun taito eli kyky kirjoittaa selvästi ja sujuvasti. Yleensä selvästi kirjoitettu on myös selvästi käsitetty. Historioitsijan on osattava kirjoittaa niin, että muutkin ymmärtävät hänen sanomansa.

Aikataulussa pysyminen eli kyky suunnitella työn eteneminen mielekkäällä ja toteuttamiskelpoisella tavalla. Varsinkin pienryhmäopetuksen aikatauluista on pidettävä kiinni. Tämä taito on tärkeä myös työelämässä, joten sitä on hyvä harjoitella jo opintojen aikana.

Opiskelija kohtaa historian tutkimuksen tekemisen ensinnä *proseminaarissa*. Sen aloittaminen edellyttää sekä johdantokurssin että perusopintojen suorittamista. Proseminari on syytä aloittaa vasta sitten, kun on tarkoitus keskittyä aineopintoihin. Pääaineen opiskelijat ovat tässä vaiheessa yleensä toisen lukuvuotensa alussa. Proseminaarissa kannattaa välttää liiallista uppoutumista tutkimuksen syvempään filosofiaan tai metodologiaan. Sen sijaan on parempi pitää jalat tukevasti maassa eli asettaa omat tavoitteensa ja aikataulunsa todenmukaiselle pohjalle. Kaikessa opiskelussa on hyvin tärkeää oppia määrittelemään omat tavoitteensa itse ja mitoittamaan niiden saavuttamiseksi vaadittava työmäärä mielekkäässä suhteessa näihin tavoitteisiin nähden. Kunnianhimo ei ole opinnäytetoissa pahasta, mutta sen tyydyttämisessä on syytä pysytellä kohtuudessa. Älä jää odottamaan inspiraatiota vaan aloita heti. Näin myös harjoitustyö valmistuu määräajassa.

Seminaariin on syytä mennä vasta sitten, kun voi ryhtyä tekemään pro gradu -tutkielmaansa. Seminaariesitelmä on tavallisesti osa pro gradu -tutkielmaa ja seminaarin tarkoitus on edistää sen aloittamista ja tekoa.

Sekä proseminari- että seminaarisuoritus koostuu oman harjoitustyön tekemisestä ja sen puolustamisesta (*responointi*) seminaarituloissa, toisen opiskelijan tekemän harjoitustyön arvioinnista (*opponointi*) sekä aktiivisesta panoksesta seminaarissa käytävään keskusteluun. Proseminarien ja seminaarien tavoitteiden saavuttaminen riippuu paljolti siitä, miten tunnollisesti paneutuu ohjattuun harjoitteluun. Valtaosa työstä tehdään yksin mutta tulos on sitä parempi, mitä enemmän omasta ja muiden aiheista keskustellaan. Ryhmätyö on kaikkien jäsenten työn tukemista: on moraalitonta jättää muiden tekstit lukematta ja vaatia muilta tukea omaan työhönsä. Ryhmätyö edellyttää osallistujiltaan sitoutumista eli läsnäoloa ja valmistautumista.

Kannattaa myös muistaa, että jokainen on itse vastuussa omasta työstään. Ohjaajalla on velvollisuus opastaa, ohjata ja auttaa opiskelijoita, kun he pyytävät sitä. Opiskelijalla on puolestaan oikeus olla ohjaajaansa viisaampi ja kieltäytyä tarjotusta ohjauksesta mutta silloin hän vastaa itse päätöksensä seurauksista, niin hyvässä kuin pahassa.

Proseminariesitelmän pituus on 10–15, seminaariesitelmän 15–20 liuskaa. Kannattaa myös kuunnella, mitä mieltä ohjaaja on pituudesta. **Liuska tarkoittaa** A4-kokoista sivua, jossa on käytetty 3 sentin (vasen reuna), 2 sentin (oikea reuna) ja 2,5 sentin (ala- ja yläreuna) marginaaleja, 12 pisteen kirjasimia (Times, Times New Roman tai vastaava) ja riviväliä 1,5, jolloin merkkien määrä on keskimäärin 2000. Oikean reunan tasaus ja tekstin tavutus tekevät liuskoista ulkoasultaan huolitellun näköisiä. Alaviitteissä käytetään kirjasinkokoa 10, riviväliä 1 ja aina samaa kirjasintyyppiä kuin itse tekstissä.

Humanististen tieteiden kandidaatin tutkintoon kuuluu *aineopintojen tutkielma*, jonka laajuus on noin 15–20 liuskaa. Tarkemmat ohjeet ovat sivulla 47.

Pro gradu -tutkielmassa (gradu) opiskelija näyttää, kuinka hyvin hän on oppinut historiallista päättelyä ja kirjoittamista. Se on laajuudeltaan 70–120 sivua aiheesta ja kirjoitustavasta riippuen. Tutkielma jätetään tarkastettavaksi kolmena kappaleena. Mukaan liitetään erillinen sivun pituinen tiivistelmä, jonka tulee sisältää tutkimusongelmaa, aineistoa, käytettyjä tutkimusmenetelmiä ja tärkeimpiä tutkimustuloksia koskevat tiedot (ks. liite 4). Ennen tutkielman lopullista tarkastettavaksi jättämistä se kannattaa käyttää esitarkastuksessa työn ohjaajalla, joka arvioi, onko tekstiä vielä muokattava ennen kuin tutkielman voi tai kannattaa jättää tarkastettavaksi. Ehdotetut korjaukset ja tarkennukset riippuvat paljon siitä, millaiseen arvosanaan tekijä tähtää. Esitarkastus on suositeltava, joskaan ei pakollinen.

Laitoksen johtajan määräämät tarkastajat antavat *pro gradu* -tutkielmasta perustellun arvolause-ehdotuksen. Tekijä saa tarkastajien lausunnon tiedokseen ennen kuin laitosneuvosto tai laitoksen johtaja hyväksyy työn. Jos tekijä on tyytymätön ehdotettuun arvolauseeseen, hän voi vaatia päätöksen siirtämistä. Tällaisessa tapauksessa tutkielmalle määrätään yleensä kolmas tarkastaja, joka voi olla myös oman laitoksen ulkopuolelta.

Pro gradu -tutkielman arvostelu herättää joskus kysymyksiä ja epävarmuutta. Seuraavassa laitoksen ohjeellinen arvosteluasteikko. Sitä käytetään koko laajuudessaan, koska myös tutkielmien taso vaihtelee suuresti.

approbatur = työ on kysymyksenasettelultaan vaatimaton, sen aineisto on suppea tai työ on kokonaisuudessaan suppea; siinä voi olla joitakin asia- tai muotovirheitä; työ täyttää kuitenkin tieteellisen harjoitustyön kriteerit ja on asiallisesti kirjoitettu; se on hyväksyttävä akateeminen opinnäyte; **lubenter approbatur** = työ on kysymyksenasettelultaan tai aineiston osalta vaatimaton tai pinnallinen; se on asiallisesti tehty, eikä sisällä vakavia puutteita, vaikka ehkä muodollisia heikkouksia; **non sine approbatur** = työ on kunniallinen opinnäyte, mutta tieteellinen lähestymistapa on pinnallinen tai työ on muutoin suppeahko, laajuudeltaan tai käsittelytavaltaan; ei ota juurikaan kantaa alan tutkimukseen; **cum laude approbatur** = niin sanottu normaali opinnäytetyö, joka täyttää tieteellisen tutkielman vaatimukset, eli on hyvin jäsenetty ja kirjoitettu, etenee loogisesti ja päätty selkeisiin tuloksiin; tekijä pystyy kommentoimaan muiden tekemää tutkimusta; ei heikkouksia muotoseikoissa tai kielessä; **magna cum laude approbatur** = keskimääräistä parempi, syvempi tai laajempi itsenäinen tutkielma; tutkimuskysymys on hallittu ja sidottu aikaisempaan tutkimukseen; hyvin dokumentoitu työ ja mainittavia tutkimustuloksia; hyvä opinnäyte; **eximia cum laude approbatur** = aito tieteellinen tutkielma, joka laadittu suhteellisen vaikeasta aiheesta tai aineistosta; metodinen tai teoreettinen ote kypsä; itsenäisiä tieteellisiä tuloksia; erinomainen opinnäyte; **laudatur** = poikkeuksellisen valmis tieteellinen työ, joka voitaisiin esimerkiksi julkaista tieteellisessä julkaisussa; omaperäinen tutkimuskysymys tai metodi ja itsenäisiä tieteellisiä tuloksia.

Tutkielmaan kuuluu myös *kypsyysnäyte*. Se on kirjoitelma aineopintojen tutkielmaan (tai, mikäli aineopintojen vaiheessa kypsyysnäytettä ei ole annettu, graduun) liittyvästä aiheesta, jonka antaa tutkielman tarkastaja. Kypsyysnäytteen tarkoituksena on kontrolloida tekijän perehtyneisyyttä tutkielmansa aiheeseen sekä arvioida hänen kykyään esittää hänelle tuttua asiaa kielellisesti moitteettomassa muodossa. Aineopintojen tutkielman yhteydessä suoritettu kypsyysnäyte riittää myös pro gradu -tutkielman kypsyysnäytteeksi. Tutkielman jättämistä, tarkastusta ja kypsyysnäytettä koskevat tarkemmat ohjeet ovat kulloinkin voimassa olevassa opinto-oppaassa.

Sivuainetutkielman laajuus on 45–100 liuskaa. Se jätetään kahtena kappaleena ja sen tarkastaa oppiaineen professori tai muu laitoksen johtajan määräämä tarkastaja. Sivuaineen tutkielmasta ei anneta erillistä arvosanaa eikä siihen liity kypsyyskoetta.

Laitoksella toimii useita *tutkielmaryhmiä*. Niiden tarkoitus on tukea gradujen ja muiden oppinnäytetöiden tekijöitä kokoamalla yhteen saman aikakauden tai aiheen parissa työskentelevät. Ryhmien toiminta on vapaamuotoista ja opiskelijat voivat osallistua niihin haluamassaan opintojen vaiheessa. Lisätietoa ryhmistä saa niiden ohjaajilta. Tutkielmaryhmyöskentely ei korvaa seminaareja.

II TUTKIMUSPROSESSI

1. Tutkimuksen alkuasetelmat

Historioitsijan työ voidaan karkeasti jakaa tutkimiseen ja kirjoittamiseen. Niissä puolestaan voidaan erotella eri vaiheita, jotka kuitenkin käytännössä ovat lomittaisia. Tutkimussuunnitelmaa ei voi laatia tutkimuksen aineistoon perehtymättä eikä aineistoa pysty hankkimaan ilman suunnitelmaa eli tietoa tutkimustehtävästä. Tutkimussuunnitelman jäsenitys eli *dispositio* muuttuu vähitellen tutkimustulosten esityksen jäsentelyksi; omaa päättelyä jäsentävä ja tarkentava itselleen kirjoittaminen taas muille kirjoittamiseksi. Luonnoksesta tulee – useimmiten ärsyttävän vaivalloisesti – kielellisesti ja ulkoasultaan viimeistelty lopputulos. Tutkimisen ja kirjoittamisen erottelu toisistaan on vain tutkimusprosessin analysoinnin apuväline. Seuraavan esityksen jäsentelyä ei siis pidä ymmärtää niin, että historioitsijan työ etenisi kysymyksestä valmiiseen tekstiin mutkattomasti ja järjestelmällisesti askel askeleelta.

Kaiken historiallisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijaa kiinnostava kysymys tai ainakin aihe. Parhaimmillaan tutkimuksen lähtökohtana on kysymys, jolla on yleistä merkittävyyttä ja kiinnostavuutta. Historiantutkimuksen eriytyminen lukuisiksi suuntauksiksi johtuu siitä, että ihmiset ovat kiinnostuneita erilaisista asioista ja kysymyksistä. Historiatiede perustuu lähteisiin, mutta samojen lähteiden perusteella eri tutkijat voivat kirjoittaa erilaista historiaa. Tutkijan tausta ja ympäristö, tiedot, kokemus ja ajattelutapa vaikuttavat siihen, miten hän valitsee ja hahmottaa tutkittavan ongelman ja miten hän muuntaa menneisyyden

jäänteitä tutkimuksensa lähteiksi.

Tutkijayhteisössä vaikuttavia omaksuttuja perususkomuksia, arvostuksia ja periaatteita kutsutaan yleensä nimellä *paradigma*. Sitä ei yleensä sanota suoraan vaan pikemminkin rivien välissä. Siksi yksittäisen oppialan erityistä paradigmaa on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta vaikea hahmottaa, vaikka tieteenharjoitusta ohjaava paradigma olisikin olemassa. Tätä asiaa on kuitenkin syytä pohtia, varsinkin opintojen edistyessä.

Tutkimuskysymys täsmentyy vähitellen tutkimussuunnitelmaksi, kun tutkija ensin perehtyy mahdollisimman monipuoliseen – mielellään myös eri tieteenalojen rajat ylittävään – aiheestaan kirjoitettuun tutkimuskirjallisuuteen sekä itse lähdeaineistoon. Näin tutkimussuunnitelma on itsessään jo eräänlainen tutkimustulos, koska se edellyttää perehtymistä tutkimuskirjallisuuteen ja tutustumista primääriaineistoon; siis tietoa siitä, miten tutkimustehtävän suorittaminen voisi olla mahdollista.

Tutkimussuunnitelmassa pyritään jäsentämään tutkimustehtävä osatehtäviksi, joiden ratkaisemisesta varsinaisen päätehtävän ratkaisu rakentuu. Tutkimussuunnitelman dispositio (*disponere* = panna erilleen, hajottaa) merkitsee siis sananmukaisesti pääongelman hajottamista pienemmiksi osatehtäviksi ja alakohdiksi. Disposition on palveltava pääongelman ratkaisua niin, että kaikki alakysymykset tulevat loogisesti ja tyhjentävästi selvitettyiksi.

Tutkimustehtävä jäsentyy ja tarkentuu sitä ratkottaessa. Tutkimustehtävän muuttuminen on täysin normaali ilmiö ja useimmiten se kertoo tutkimuksen edistymisestä. Etukäteenhän ei voi tietää, mitä tutkimusaineistoon perehtyminen tuo mukanaan.

Tutkimusprosessin kuluessa tarkentuu myös tutkimuksen aikarajaus. Se vaihtelee suuresti aiheen vaatimusten mukaisesti. Esimerkiksi ympäristöhistoriallisessa aiheessa aikarajaus voi ympäristön prosessien luonteen mukaisesti olla varsin pitkä, jopa vuosisatojen mittainen, kun taas vaikkapa sotahistorian kannalta voi olla perusteltua tutkia muutaman tunnin kestänyttä taistelua tai poliittisessa historiassa parin kuukauden vaalikampanjaa.

Tutkimussuunnitelman dispositio ei ole tutkielman jäsenys. Tutkimustulosten esittämisen sujuvinta ja selkeintä tapaa kannattaa miettiä vasta sitten, kun tuloksia on saavutettu. Lopullinen esitys voi olla aivan erilainen kuin jäsenys tai jäsenyyksen asiat voivat valmiissa tekstissä olla eri järjestyksessä.

Tutkimusprosessin aikana osatehtävien ratkomisjärjestystä ei voi suunnitella etukäteen, vaan jokaisella tutkimuksella on aina oma logiikkansa. Yhden osatehtävän selvittäminen on samalla muiden osatehtävien ratkomista, koska osatehtävät ovat suhteessa toisiinsa – jos ne eivät ole, tutkimustehtävää on korjattava.

2. Aineiston hankkiminen

Tutkimus on aina yhteydessä aiempaan tietoon. Aiemman tiedon perusteella hahmotetaan edessä olevia ongelmia, sidotaan tutkittava ilmiö laajempiin yhteyksiinsä ja rakennetaan omalle tutkimukselle perustaa. Tutkimuskirjallisuuteen tutustuminen antaa ideoita ja näkökulmia. Se myös säästää tutkimasta sellaista, mikä on jo tekijää tyydyttävällä tavalla selvitetty. Se mitä aiheesta on aiemmin kirjoitettu, on syytä ottaa tutkimuksessa huomioon. Ei kuitenkaan välttämättä kaikkea totena uskoen, vaan punniten kriittisesti tietojen ja päätelmien merkitystä oman tutkimustehtävän kannalta. Tutkimuskirjallisuuden arviointi on pohjimmiltaan samaa kuin lähdekritiikki eli tekstien vertailuun nojautuvaa tulkintaa. Vastuun päätelmistä kantaa tässäkin tapauksessa tutkija itse.

Ensin kannattaa tutustua aihetta koskeviin yleisteoksiin ja vasta sen jälkeen edetä erikoistutkimuksiin. Molempia voi etsiä bibliografioista, kuten *Suomen historiallisesta bibliografiasta*, johon kootaan kaikki maassamme julkaistut historialliset tutkimukset olipa niiden kieli tai aihe mikä hyvänsä. Laajat yleisteokset – kuten esimerkiksi *Kansakunta sodassa*, *The Cambridge History of Iran* tai *The Making of Modern Japan* – sisältävät usein hyvin monipuolisen kirjallisuusluettelon sekä viittauksia painettuihin lähdejulkaisuihin.

Oman aiheen tutkimuskirjallisuutta voi nykyisin yhä helpommin jäljittää Tampereen yliopiston kirjaston sekä muiden tieteellisten kirjastojen omilla ja yhteisillä hakuohjelmilla. Esimerkiksi *Fennica* eli Suomen kansallisbibliografia, *Arto* eli kotimaisten artikkelien viitetietokanta ja *Linda* eli

suomalaisten yliopistokirjastojen yhteistietokanta ovat hyvin käyttökelpoisia. Yhteyden Fennicaan, Artoon ja Lindaan saa oman kirjastomme sivulta [<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/e-kirjasto/>] tai suoraan osoitteesta [<http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/linnea/tietokannat.htm>]. Oman yliopistomme kirjaston käytössä on myös lukuisia internet-tietokantoja, joihin pääsee käsiksi kirjastomme edellä mainitulta sivulta, tai suoraan yhteistietokantaan osoitteesta www.nelliportaali.fi. Kansainvälisten kirjastojen sähköiset luettelot ovat myös hyviä lähteitä etsittäessä olemassaolevaa ulkomaista tutkimuskirjallisuutta. Näitä ovat esimerkiksi:

British Library [<http://www.bl.uk>]

Library of Congress [<http://lcweb.loc.gov>]

Bibliothèque Nationale de France [<http://www.bnf.fr>]

Bayerische Staatsbibliothek [<http://www.bsb-muenchen.de>]

Biblioteca Apostolica Vaticana [<http://www.vaticanlibrary.vatlib.it/BAVT/default.asp>]

Kungliga Biblioteket [<http://www.kb.se>]

Ulkomaisista kirjastoista ei tietenkään kannata tilata läjäpäittäin kaukolainoja, sillä se maksaa ja kestää. Ulkomaisten kirjastojen etuna on, että niiden luetteloiden avulla voi sopivia hakusanoja käyttäen etsiä, mitä kirjallisuutta aiheesta on aikojen kuluessa ilmestynyt. Sen jälkeen voi esimerkiksi Lindan avulla selvittää, onko näitä teoksia suomalaisissa kirjastoissa. Ulkomaisten kirjastojen luetteloiden avulla voi lisäksi kätevästi tarkistaa bibliografisia tietoja, jos ne ovat puutteellisia.

Kotimaisten yliopistojen laitosten kotisivuilla on yleensä luettelot opinnäytetöistä, joskus jopa tiivistelmien. Oman yliopistomme graduihin ja liseniaattitöihin pääsee käsiksi sivulta [<http://tutkielmat.uta.fi/selaus.phtml>]. Oman laitoksemme väitöskirjat on luetteloitu sivulla [<http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/vaitos.htm>]. Vaikka opinnäytetyö ei suoraan liittyisi omaan aiheeseen, voi sen lähde- ja kirjallisuusluettelosta olla suurta hyötyä. Hyvä puoli opinnäytetöissä on se, että ne perustuvat pääasiassa kotimaassamme saatavilla olevaan aineistoon. Voimme siis olettaa, että suomalaisessa yliopistossa hyväksytyt gradun kirjallisuusluettelossa mainitut teokset ovat kohtuullisen helposti saatavilla. Kaukolainojen tilaaminen suomalaisesta kirjastosta omaa

tutkimusta varten on järkevää, joskin kustannuksia arvioidessa kannattaa laskea, onko henkilökohtainen käynti esimerkiksi Jyväskylässä tai Turussa halvempi ja nopeampi tapa hankkia tarvittavat teokset kuin turvautuminen kaukolainapalveluun.

Vaikka internetistä löytää usein hyvää materiaalia varsin pienellä vaivalla, on syytä muistaa suhtautua tarpeellisella varovaisuudella aineistojen luotettavuuteen. Esimerkiksi tutkimuslaitosten, kirjastojen sekä arkistojen sivuillaan julkaisema materiaali on luotettavuudeltaan todennäköisesti parempaa kuin yksityisen kansalaisen omilla kotisivuillaan tarjoama tieto – paitsi jos kyseessä on tunnettu tutkija, joka on halunnut liittää kotisivuilleen painettuja julkaisujaan sähköisessä muodossa [ks. esim. <http://jochenhippler.de>]. On myös hyvä muistaa, että vain murto-osa materiaalista on verkossa. Kannattaa itse mennä kirjastoon: tutkia kortistoja, selailta teoksia hyllyissä, kysellä kirjastonhoitajalta ja niin edelleen. Internet on vain työkalu, joskin hyvä sellainen, mutta se ei ajattele käyttäjänsä puolesta.

Arkeologia ja kansatiede ovat perinteisesti tutkineet menneisyyttä *aineellisen* tai *esineellisen jäämistön* sekä *suullisen perinneaineiston* pohjalta, mutta nykyisin raja historiaan päin on lieventynyt. Kuvia, esineitä ja rakennuksia unohtamatta voidaan todeta, että varsinainen historiantutkimus perustuu kuitenkin pääosin *kirjalliseen aineistoon*, joka on kerätty arkistoihin ja kirjastoihin. Tapahtumien kuluessa syntyneet viralliset asiakirjat on tallennettu viranomaisten arkistoihin tulevaa tarvetta varten ja ne ovat siellä myös tutkijoiden käytettävissä. Usein myös yksityisiä ja yritysten asiapapereita talletetaan yleis- tai erikoisarkistoihin. Käsikirjoituksia on päätyntä sekä arkistoihin, kirjastoihin että museoihin. Piirtokirjoitukset voivat olla myös alkuperäisillä paikoillaan vaikkapa rakennusten seinissä. Paljon yksityisluontoista aineistoa on hajallaan omistajien hallussa.

Julkaisematonta materiaalia säilytetään arkistoissa ja yksityisissä kokoelmissa. Säilytysarkistoissa aineistot on luetteloitu. **Yleisluettelo** sisältää tiedot niistä arkistokokonaisuuksista, joita kyseisessä arkistossa säilytetään. Tällaisia kokonaisuuksia ovat esimerkiksi Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto, Tammelan tuomiokunnan arkisto, Perttulan keskuslaitoksen arkisto tai Suomen Valkonauhaliiton arkisto. Kansallisarkiston (syksyyn 1994 asti Valtionarkisto), maakunta-arkistojen ja useimpien kaupunginarkistojen yleisluettelot on

painettu. Yksityiskohtaiset arkistoluettelot ovat nähtävissä itse arkistoissa. Luetteloita on saatavissa myös sähköisessä muodossa. Kotimaisia ja ulkomaisia arkistolinkkejä on Agricola-historiaverkon kotisivulla [<http://www.utu.fi/agricola/>] kohdassa ”arkistot, kirjastot, museot”. Yleistä tietoa Suomen arkistolaitoksesta, sen rakenteesta ja toimintaperiaatteista voi lukea teoksesta *Suomen historian asiakirjalähteet*.

Julkaistuun lähdemateriaaliin luetaan tavallisesti erilaiset **asiakirjajulkaisut**, esimerkiksi lait ja asetukset, komiteamietinnöt, valtiopäiväasiakirjat, kansainvälisiä suhteita koskevat dokumenttijulkaisut, Kansainliiton ja YK:n asiakirjat, **tilastojulkaisut**, **pamfletit** ja **pienpainatteet** sekä **painetut käsikirjoitukset** ja **käsikirjoituskokoelmat** kuten *Finlands Medeltids-urkunder*. Tähän lähderyhmään kuuluvat myös **sanoma- ja aikakauslehdet**, mikäli niitä on käytetty alkuperäislähteinä. Tutkimustehtävästä riippuen siihen luetaan joskus myös **kaunokirjallisuutta**.

Järjestöjen, liikelaitosten ja yksityisten kansalaisten arkistot ovat yksityisomaisuutta ja omistajansa määräysvallassa ja niiden käyttöön voidaan vaatia lupa. Julkisiin arkistoihin talletetut yksityisarkistot ovat yleensä vapaasti käytettävissä. Poikkeuksena on uudempaan ulkopolitiikkaan liittyvät asiakirjat tai kirjeenvaihto: esimerkiksi Ulkoministeriön arkiston asiakirjojen käyttö on säädeltyä. Myös henkilötietolaki ja yksilön yleinen intimitteettisuoja rajoittavat asiakirjojen käyttöä.

Julkaisematonta ja joskus julkaistuakin arkistoainesta on saatavissa mikrofilmattuina kopioina, joita on mahdollisuus käyttää arkistoissa ja useimmissa kirjastoissa. Myös Historiatieteen laitokselle on hankittu sekä kotimaista että ulkomaista arkistoaineistoa mikrofilmeinä. Luettelot aineistosta ovat laitoksen mikrofilmihuoneessa ja ne ovat nähtävissä myös verkossa osoitteessa [<http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/tutkimus.htm>], sivun alalaidassa. Arkistoaineistoa on kaiken aikaa yhä enemmän saatavilla myös suoraan internetistä.

Kerätyt tiedot on talletettava, omaan muistiin ei kannata luottaa. Muistiinpanoihin on asiakirjan tai muun lähteen sisällön lisäksi merkittävä lähdekokonaisuus, säilytyspaikka ja muut lähdekritiikkiin vaikuttavat seikat niin tarkasti, ettei jälkeenkään joudu jälkiänsä parsimaan. Yleisohjeena voidaan pitää, että parempi pari riviä liikaa tekstiä tai muutama turha kopio kuin liian

vähän muistiinpanoja ja kopioita. Laajoista muistiinpanoista ja lukuisista kopioista huolimatta aineistoa on usein täydennettävä sitä mukaa kun siihen perehtyy: kun tietää paremmin, mitä haluaa tietää, osaa lukea lähteitään huolellisemmin. Tiedonhankinta on sitä tuloksellisempaa, mitä jäsentyneempi tutkimustehtävä on.

Aineiston haun aikana ja siihen perehtymisen yhteydessä mieleen tulevat ajatukset, oletukset ja näkökulmat on syytä kirjoittaa muistiin. Kirjoittaessa tutkimustehtävä tarkentuu ja aineiston tulkinta terävöityy. Tekijän kannattaa pohdiskella aihettaan myös toisten kanssa, koska havaintojen selittäminen muille ja johtopäätösten perusteleminen selkiinnyttävät omaa ajattelua. Kommentteja kannattaa kysellä myös muiden tieteenalojen edustajilta: näin saattaa avautua aivan uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia.

III TULOSTEN ESITTÄMINEN

1. Jäsennys

Jokainen työ asettaa omat vaatimuksensa ja jokainen tutkija työskentelee hänelle luonteenomaisella tavalla. Kaikissa tilanteissa ehdottomasti päteviä ohjeita siitä, miten tulokset pitää esittää, ei siten voi antaa. Kysymys on aina tutkijan omasta luomuksesta: hän joutuu itse päättämään, mistä esitys alkaa, mitkä ovat sen keskeiset kohdat ja mihin esitys päättyy. Esitystä on myös mietittävä lukijan kannalta: kenelle puhutaan ja mitä halutaan sanoa.

Tutkimustulokset voi siis kertoa monella tavalla. Vaihtoehtojen runsaudesta on vain valittava se tapa, jonka avulla tulokset pystyy kertomaan vakuuttavimmin ja sujuvimmin. Esitys on aina jossain määrin kronologinen, toisin sanoen se noudattaa tutkittavan ilmiön omaa kronologiaa eli sen muutoksen ajallista rytmiä. Keskeisissä kohdissa on pysähdyttävä analysoimaan samanaikaisten asioiden yhteyksiä systemaattisesti. Tekstin luonnostelua rasittaa myös runsaan viitteistön mukana raahaaminen. Tämä on kuitenkin välttämätöntä ja säästää tulevilta vaivoilta: lähteet eivät pääse katoamaan. Koko ajan tekijän on pidettävä mielessä niin tutkimustehtävä kuin esityksen lukijakin.

Tekstin ensimmäisessä luonnoksessa tekijä kertoo itselleen, mitä hän on saanut selville. Jotta tämä selviäisi lopulta myös lukijoille, luonnos kannattaa antaa jonkun toisen luettavaksi. Tällaisena vertaisarvioijana voi käyttää asiaa tuntevaa tai tuntematonta ystävää tai opiskelutoveria. Rehellinen luonnoksen lukija kertoo avoimesti tekijälle, mitä kohtia hän ei ymmärtänyt. Usein kyse on tutkimukseensa syventyneelle tekijälle itsestään selviksi tulleista seikoista, jotka jatkossa pitää vain kirjoittaa näkyviin. Esilukijan käytön ohella argumentaation aukkoja voi paljastaa jättämällä käsikirjoitus joksikin aikaa rauhaan. Kun oman tekstinsä lukee taun jälkeen uudestaan, siihen pystyy jo jossain määrin asennoitumaan lukijankin silmin. Mitä useampaan kertaan tekijä käy itse oman työnsä läpi, sitä vakuuttavampi tulos yleensä saavutetaan. Tietenkin työ on osattava myös lopettaa ja vieläpä niin, että se valmistuu aikataulun mukaisesti.

Tutkimustulosten esitys jakautuu neljään pääosaan: **johdantoon** eli tutkimusongelman esittelyyn, **käsittelyyn** eli perusteltuun tutkimustehtävän ratkomiseen, **päätelmiin** eli loppulukuun sekä **lähde- ja kirjallisuusluetteloon**.

Johdannon tehtävänä on sananmukaisesti johdatella eli houkutella lukija lukemaan tutkimus sekä huomaamaan tutkimusongelma tutkimisen arvoiseksi. Tässä, kuten kaikissa teksteissä, ensimmäiset lauseet ovat tärkeitä, ja siksi niin vaikeita luoda. Johdattavan luvun otsikoksi kelpaa ”Johdanto”, jos osuvampaa, esimerkiksi tutkimustehtävää ilmaisevaa, otsikkoa ei satu löytymään. Joku muu otsikko on kuitenkin yleensä parempi vaihtoehto.

Johdannossa perustellaan ja rajataan se kysymys, johon teksti vastaa. Tutkimustehtävän perustelussa on tavanomaisinta mainita jokin laajempi yhteys, johon tutkimustehtävä liittyy: rajattua kysymystä ratkomalla eritellään samalla jotain laajempaa problematiikkaa. Näin rajattu kysymys on samalla laajemman problematiikan erittelyn perusteltu näkökulma. Kysymystä voi vielä tarkentaa kertomalla muista näkökulmista. Käytännössä tämä tarkoittaa usein aikaisemman tutkimuksen esittelyä. Jos tekijä on käyttänyt jotain erityistä teoriaa tai jopa onnistunut rakentamaan oman teorian eli perustellun näkemyksen tutkittavien asioiden mahdollisista yhteyksistä, se on esiteltävä lukijalle. Myös keskeiset käsitteet on syytä määritellä, jos ne ovat erityisen tulkinnanvaraisia tai outoja.

Tutkimustehtävän perusteluksi ei riitä toteamus, että ”asiaa ei ole tutkittu”. On hyvin todennäköistä, että toteamus ei pidä paikkaansa. Olennaisempaa on kuitenkin se, että lukija kaipaa silti perustelua sille, miksi tutkimatonta asiaa pitäisi tutkia. Perustelu voi olla myös tekijän henkilökohtainen kiinnostus tai kokemus: jos esimerkiksi tekijä on viettänyt nuoruutensa monikulttuurisessa ympäristössä, on luonnollista että hän on omien kokemustensa kautta kiinnostunut kulttuurien kohtaamiseen liittyvistä kysymyksistä. On kuitenkin pidettävä mielessä yleinen kiinnostavuus: oman suvun ylläpitämisen kyläkaupan tai maatilan vaiheiden pikkutarkka selvittäminen harvemmin kiinnostaa ulkopuolisia – ellei näiden vaiheiden avulla kuvata joitain yleisempiä yhteiskunnallisia muutoksia.

Tutkimustehtävän perustelu sisältää jo osaltaan tutkimuskysymyksen rajauksen. Esityksen seuraamista ja arviointia kuitenkin helpottaa, jos tekijä kertoo, mitä kysymyksiä hän käsittelee ja mitkä, sinänsä asianmukaiset, hän on jättänyt käsittelemättä. Tässä yhteydessä perustellaan myös aikarajaus. Yleensä tutkittava ilmiö itse asettaa ”luonnolliset aikarajat”: ne on kuitenkin työssä perusteltava sanallisesti myös lukijoille.

Tutkimustehtävän perusteluun ja jäsenyykseen kuuluvat myös välttämättömät taustatiedot. Taustailmiöitä on käsiteltävä vain sen verran kuin työn ymmärtämisen kannalta on välttämätöntä. Mikäli taustan laajempi esittely on ehdottoman välttämätöntä, sen voi tehdä johdantoa välittömästi seuraavassa taustaluvussa. Johdannossa on esiteltävä myös tutkimuksen lähteet: erityisesti on kerrottava mahdollisista lähteiden saatavuuteen ja tulkintaan liittyvistä ongelmista. Yksityiskohtaisen lähdekritiikin paikka ei ole johdannossa, vaan itse tutkimuksessa, lähteen käsittelyn osoittamassa paikassa. Tällöin se sijoitetaan tutkimustekstin alaviitteisiin tai itse tekstiin, jos kyseessä on tulokseen olennaisesti vaikuttava ongelma.

Johdannon kirjoittaminen viimeistelyyn muotoon on mahdollista vasta sitten, kun tutkimus on saatu loppuun. Kun viimeistelee johdannon vasta muun työn jo kirjoitettuaan ja rinnan loppuluvun kanssa, välttää myös sen ongelman, että loppuluvussa vastattaisiin eri kysymykseen kuin siihen, mikä on johdannossa määritelty.

Johdannon tavoin *otsikot* (tutkimuksen pääotsikko ja mahdolliset alaotsikot sekä lukujen ja alalukujen otsikot) viimeistellään valmiiseen työhön sopiviksi.

Otsikot ilmaisevat lyhyesti ja ytimekkäästi, mitä tutkimus ja sen luvut käsittelevät. Otsikoinnin estetiikka määrää, että otsikoiden tulee olla samantyyppisiä, symmetrisiä. Pääluvun alla ei voi olla vain yhtä alalukua. Sen sijaan pääluvulla voi olla otsikoton johdanto-osa eli ingressi. Pääluvut voi halutessaan numeroida roomalaisin ja alaluvut arabialaisin numeroin. Yhtä hyvin kaikki luvut voidaan kuitenkin numeroida arabialaisin numeroin (mutta ei roomalaisin!), jolloin alaluvut ilmaistaan kahdella numerolla pisteellä erotettuna. Tällöin ensimmäinen luku ilmaisee pääluvun numeron ja jälkimmäinen alaluvun numeron. Kovin pitkälle viety lukujen numerointi ei lyhyessä esityksessä kuitenkaan enää selvennä asiaa. Otsikkojen määrä on sovittava esityksen laajuuteen.

Käsittelyssä vastataan asetettuihin kysymyksiin mahdollisimman loogisesti ja perustellusti. Tekijän on osoitettava, mihin tietoihin hänen päätelmänsä perustuvat. Tämä edellyttää selkeitä viittauksia lähteisiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Lisäksi tekijän on osoitettava, miten hän on viitattujen tietojen nojalla päätenyt päätelmiinsä. Lähteitä ja tutkimuksia referoidaan vain siinä määrin kuin päättely ja sen ymmärtäminen vaatii. Referointi on toki tulkintaa, mutta lukijankin on saatava tietää, miksi tekijä on pitänyt referoimiaan kohtia referoimisen arvoisina.

Historiatieteessä pyritään perusteltuihin tulkintoihin ja siksi se ei voi rajoittua kertomaan vain sitä, mitä lähteet kertovat. Lisäksi historioitsija joutuu tekemään päätelmiään aina aukollisen aineiston varassa. Siksi päätelmien ehdollisuus ja tulkinnanvaraisuus on tuotava ilmi. Tutkija vastaa aina itse päätelmistään. Harjoitustöiden ja opinnäytteiden arvostelussa keskeisimpänä kohteena ei olekaan kootun aineiston laajuus vaan se, mitä tekijä on saatavilla olleesta aineistosta saanut irti.

Loppuluvussa kootaan osatehtävien ratkaisut tutkimustehtävän ratkaisuksi eli tekijä osoittaa, kuinka osakysymysten vastauksista rakentuu vastaus pääkysymykseen. Tässä yhteydessä on myös luontevaa pohtia saavutetun tuloksen merkityksiä (vertaa johdannossa mainittu laajempi problematiikka). Pohdiskelun on nojaututtava käsittelyssä tehtyihin päätelmiin. Saatuja tuloksia voidaan tietenkin selventää vertailemalla niitä muiden tutkimusten tuloksiin. Samoin voidaan nostaa esiin ongelmia, jotka tutkimuksessa ovat nousseet esiin mutta joita ei tutkimuksessa ole voitu ratkaista. Aidosti vastauksista nousevat

kysymykset ovat hedelmällisiä tutkimustuloksia.

Päätelmiä ei siis säästetä loppulukuun vaan siinä keskitytään osoittamaan, mitä käsittelyn eli tutkimuksen pääosan tutkimustuloksista voi päätellä. Päätelmäluvun ja johdannon yhteys on läheinen, koska kysymys ja vastaus ovat johdonmukaisessa yhteydessä toisiinsa. Tekijän on syytä paneutua johdannon ja päätelmäluvun yhtäaikaiseen muokkaamiseen myös siksi, että lukija yleensä tutustuu ensin niihin ja päättelee niiden perusteella, ovatko tulokset niin mielenkiintoisia, että kannattaa lukea koko tutkimus. Päätelmäluvun otsikkona voi olla ”Päätelmät”, ”Johtopäätelmät”, ”Pohdinta” tai ”Tutkimustulokset”, jos ei keksi asiallista ja ytimekästä otsikkoa, joka tiivistäisi tutkimustuloksen tai sen merkityksen. Kuten johdannonkin kohdalla, jokin muu otsikko on yleensä parempi vaihtoehto.

2. Asetelmat, taulukot, kuviot, kuvat, kartat, liitteet

Kun tutkimuksessa käytetään paljon numeerista aineistoa, sitä voidaan parhaiten esittää asetelmalla, taulukolla tai kuviolla. Tutkittavan asian esittämistä ja käsittämistä edesauttavat usein myös kartat ja havainnollistavat kuvat tai piirrookset. Tällainen materiaali sijoitetaan tekstisivulle. Taulukoita, kuvioissa ym. ei kuitenkaan tulisi olla enempää kuin yksi aukeamalla ja ne saisivat olla kooltaan korkeintaan puolet sivusta. Jos niitä on useita yhdellä aukeamalla tai ne ovat kovin suurikokoisia, ne häiritsevät tekstin lukemista. Tällöin on syytä harkita niiden sijoittamista työn liitteiksi. Taulukoissa, kuvioissa, kuvissa, kartoissa tai liitteissä on aina oltava otsikko. Jos niitä on työssä runsaasti, ne on numeroitava.

Asetelma ei ole taulukko, vaan tekstin sisään sijoitettu lista, jota ei otsikoida. Sitä voidaan käyttää silloin, kun esitetään vain muutama numerotieto. Esimerkiksi jonkin historiallisen ilmiön vuosittaiset lukuarvot voidaan asetella sarakkeeksi rinnakkain vuosilukujen kanssa.

[...] Sotavuodet olivat väestölle taloudellisesti raskaita. Niiden aikana elinkustannukset kohosivat elinkustannusindeksin mukaan seuraavasti (1913=100):

1914	112
1915	139
1916	159
1917	221
1918	778
1919	940

Taulukko taas on tarpeen silloin, kun numerotietoja on paljon tai kun vertaillaan eri ilmiöiden keskinäistä riippuvuutta. Luvut voivat olla alkuperäisiä kokonaislukuja tai eri tavoin laskettuja suhdelukuja (prosentti, indeksi, keskiarvo jne.). Kaikkien taulukossa olevien tietojen tulee olla yksiselitteisiä, eikä siinä saa olla sellaisia tietoja, joita ei ole nimetty. Muuttujien nimet on kirjoitettava itse taulukkoon. Myös laskutavan tulee ilmetä taulukosta (osuus, erotus, tiheys, riippuvuus jne.). Laskutapaa ja muuttujia koskevia asioita voidaan selittää taulukon alareunassa ("Huomautuksia"), viitteessä tai tekstissä. Lähde merkitään taulukon alareunaan. Jos tekijän on itse koonnut taulukon tiedot useista eri lähteistä, täydellinen luettelo (tai lisätietoja) käytetystä aineistosta voi olla alaviitteessä, liitteessä tai lähdeluettelossa. Olennaista on se, että lukijalle selviää mitä asiaa taulukko kuvaa, mikä on käytetty aineisto ja miten taulukossa käytetyt luvut on laskettu.

TAULUKKO 4: ASUNTOJEN VESIJOHDOT, VIEMÄRIT JA WC
ERÄISSÄ KAUPUNGEISSA VUONNA 1910
(% huoneistojen määrästä).

<u>kaupunki</u>	<u>vesijohto</u>	<u>lokakulppo</u>	<u>wc</u>
Helsinki	61,2	59,1	31,8
Viipuri	25,5	29,0	12,5
Tampere	38,0	37,1	8,4
Turku	15,6	16,3	2,3
Vaasa	3,4	13,9	2,1
Pori	1,1	4,1	0,9
Oulu	4,9	11,4	1,6
keskiarvo	21,4	24,4	8,5

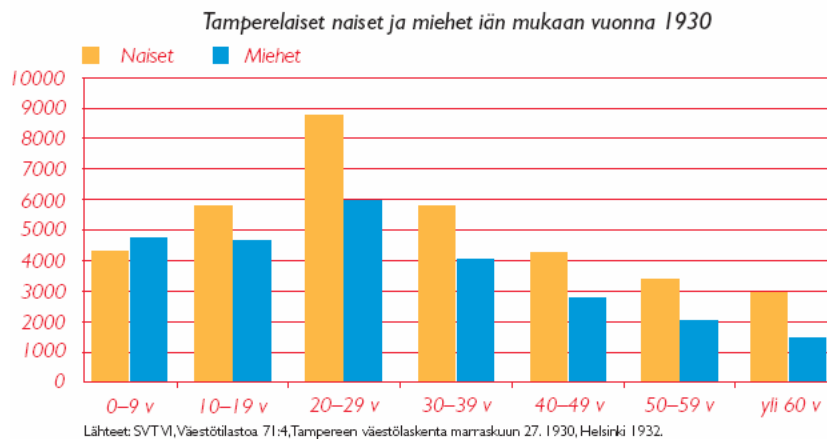
Lähde: SVT VI väestötilastoa 1910.

Huom. Vuoden 1910 tiedot ovat ensimmäiset asiasta julkaistut tiedot. Tällöin tehtiin suurimmissa kaupungeissa väestönlaskennan yhteydessä asunto-olojen selvitys.

Kun käytetään suhdelukuja tai tilastollisia tunnuslukuja, taulukkoon on hyvä merkitä myös absoluuttiset luvut ainakin viitteellisesti. Esimerkkitaulukossa se olisi kunkin kaupungin huoneistojen lukumäärä kyseisenä vuonna ja tiedosta voitaisiin muodostaa taulukkoon viides sarake, otsikoltaan vaikkapa ”asuntoja, kappaletta”. Otoksiin perustuvissa aineistoissa on aina merkittävä esiin otoskoko (esimerkiksi $N = 137$). Taulukoissa on noudatettava tilastotieteen vakiintuneita käytäntöjä.

Lukijan kannalta on usein selvintä, jos numerotiedot esitetään taulukon sijaan *graafisena kuviona*. Historiantutkimuksessa käytetään yleisesti käyriä, koska ne ilmaisevat ilmiön ajallista kehitystä havainnollisemmin kuin pitkät numerosarakkeet. Samaan kuvioon voi piirtää myös useita käyriä. Muita usein käytettyjä kuvioita ovat jonkin ilmiön pelkkiä määrällisiä suhteita kuvaavat pylväskuviot tai ympyrädiagrammit sekä erilaiset organisaatiokaaviot tai sukutaulut.

Numeroiden osoittamien kehityssuuntien, muutosten ja poikkeamien taustalla on ihmisen toiminta ja sen muutokset. Historiantutkimusta on näiden havaitseminen, ymmärtäminen ja selittäminen. Tutkittavan ajan tilastollista materiaalia on tulkittava muun lähdeaineiston tavoin. Tutkijan laatimat tilastot ovat tiivistettyä kuvausta, toisin sanoen tutkija kuvaa asioita numeroin, koska se on kätevää ja mahdollistaa monien asioiden yhdistämisen. Tällöin tekstissä ei pidä toistaa numeroita, vaan voidaan keskittyä taulukon tietojen kommentointiin ja selittämiseen. Toinen tapa käyttää tilastoja on argumentointi eli tutkija todistaa tai selventää taulukon avulla väitteitään. Esimerkiksi kuolleisuuden ja viljan hinnan vaihtelusta laskettu korrelaatio voi osoittaa miten paljon väkiluvun kasvu oli riippuvainen viljasadosta tai ihmisten terveys ravinnon saatavuudesta.

Karttoja ja havainnollistavia kuvia tai piirroksia tulisi historiallisissa tutkimuksissa käyttää usein. Niilläkin voidaan havainnollistaa asioita mutta usein ne voivat olla myös koko tutkimusongelman ymmärtämisen ehto. Jos työn aihe liittyy esimerkiksi Italian ja Etiopian väliseen konfliktiin vuosina 1894–1896, on Koillis-Afrikan yleiskartta varmasti paikallaan, sillä harvemmat lukijat tietänevät heti, missä sellaiset aiheen kannalta keskeiset paikat kuten Kassala, Wuchale, Amba Alagi tai Makalle sijaitsevat.

Karttaa tai havainnollistavaa kuvaa, piirrosta (esim. pohja- ja kaavapiirrosta) tai esinettä kuvaavaa piirrosta laadittaessa on aina pidettävä silmällä kahta seikkaa: esitetään vain tutkimukselle olennaista tietoa ja laaditaan mahdollisimman selvä ja yksiselitteinen esitys. Tämä tarkoittaa, että esitykseen merkitään haluttu asia, esimerkiksi hyökkäyssuunta, raja, väestön jakautuminen tai strategisesti tärkeiden luonnonvarojen kuten öljykenttien sijoittuminen ja sen jälkeen mietitään, onko tarpeen merkitä näkyviin vielä jotain, esimerkiksi vesistöjä, jokien kulkusuuntia tai maastonmuotoja. Käytettyjen merkintöjen tulee olla yksiselitteisiä ja ne on esityksen yhteydessä selitettävä. Nämä vaatimukset johtavat siihen, että tutkijan pitää useimmiten itse laatia omaa tutkimusta palveleva esitys (esimerkki kartasta, ks. liite 5).

Omia kuvallisia esityksiä laadittaessa on syytä olla erityisen tarkka, jotta lukijalle välittyisi todenmukainen kuva tilanteesta: kuvio on aina tuottajansa tulkinta aineistosta. Harhaanjohtava kuva syntyy yllättävän helposti.

Jos taulukko, kuvio, kuva, kartta tai siihen kuuluvat tiedot vie runsaasti tilaa, kannattaa harkita sen sijoittamista *liitteeksi*. Tällöin siihen vain viitataan tekstissä. Laajat asiakirjat tai sopimukset, joihin tekstissä joudutaan tavan takaa viittaamaan tai joihin koko tutkimus perustuu, on myös hyvä liittää tekstiosan perään. Samoin sinne voidaan sijoittaa laajahkoja käännöstekstejä, jos ne ovat esimerkiksi vertailujen tekemisen vuoksi tarpeen. Lyhyet alkuperäistekstit tai käännökset sijoitetaan viitteiksi. Liitteisiin voidaan sijoittaa myös sellaiset pienemmätkin piirros- ja tekstikopiot, joita ei monistus- tai painatusteknisistä syistä saada tekstisivuille.

Liitteellä täytyy olla otsikko. Mikäli liite perustuu lähdeaineistoon tai on peräisin jostain arkistosta tai julkaisusta, lähdetiedot on merkittävä näkyviin. Liitteet sijoitetaan työn loppuun, numeroidaan ja niiden nimet merkitään sisällysluetteloon näkyviin. Kommentoimattomat asetelmat, taulukot, kuvat, kuvat, kartat tai liitteet ovat turhia.

3. Lähdeviitteet

Historiankirjoitukseen kuuluvat olennaisesti *lähdeviitteet*. Niiden tarkoituksena on osoittaa, mihin esitetty tieto perustuu. Lukijan on voitava ainakin periaatteessa tarkistaa tutkijan faktuaaliset toteamukset. Lähdeviitteiden avulla lukija voi myös punnita kulloinkin käytetyn lähdetiedon arvoa. Lähdemerkintöjen on oltava niin selvät, että lähde löytyy niiden perusteella.

Lähdeviitteet merkitään historiantutkimuksissa yleensä *alaviitteinä* eikä tekstin sisäisinä viitteinä. Näin siksi, että arkistolähteiden merkitseminen vaatii usein runsaasti tilaa. Painetuissa töissä lähdeviitteet voidaan, yleensä kirjapainon vaatimuksesta, sijoitetaan joko kunkin luvun loppuun tai kirjan loppuun lähdeviiteluetteloksi eli loppuviitteiksi, mutta se on lukijaa rasittava huono tapa. **Sitä ei hyväksytä opinnäytteissä, vaan viitteet on merkittävä tekstisivujen alalaitaan.**

Arkistolähteistä merkitään viitteeseen *asiakirjan luonne, päivämäärä, kokoelman nimi* ja *säilytyspaikka*. Mikrofilmatuista asiakirjoista mainitaan myös mikrofilmin numero. Jos asiakirja kuuluu johonkin painettuun asiakirjakokoelmaan tai lähdejulkaisuun, mainitaan asiakirjan luonteen jälkeen julkaisun nimi ja sivunumero tai asiakirjasarjan juokseva numero. Alla on esimerkkejä todellisista lähdeviitteistä, jotka myös havainnollistavat, kuinka erilaisia viitteet voivat lähteiden luonteesta johtuen olla (ja miksi historian tutkimuksessa ei käytetä tekstin sisäisiä lähdeviitteitä). Lyhenteisiin ei vielä kannata takertua, niihin palataan tuonnempana.

1. TKA, THL kirje prof. Laitiselle 14.1.1909, THL kirjekonseptit I, 1909.
2. FL allmänna möte den 19, 20, 21 september 1887. Liite FLH 1887, 13.
3. Herman Lundborg Harry Federleyille 17.05.1919, HFk, HYK.
4. Rountree Dullesille, 14.5.1957, *FRUS 1955–1957*, X, 733.
5. Ii Naosuke Bakufulle 1.10.1853, *Japan: A Documentary History*, II, 282.
6. Puhelu, Eisenhower Dullesille 29.8.1955, TTS, DPLE [Mf. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos, mf. 6448, ruutu 131].
7. ASV, Penitenzieria Ap., Reg. Matrim. et Div., Vol. 48, f. 704r.
8. Plin. *nat.* 7.16.68–70.

Sanomalehdistä mainitaan päivämäärä, kirjoituksen luonne ja usein myös kirjoituksen otsikko sekä sivunumero. Lehden painosnumero mainitaan, mikäli painoksilla on eroa.

Aikakauslehtiartikkelit merkitään viitteeseen kirjoittajan nimen mukaan, samoin myös *sanomalehdessä julkaistut, kirjoittajan nimellä varustetut artikkelit*. Kokoomateosten kirjoituksia kohdellaan aivan samalla tavalla kuin aikakauslehtien artikkeleita eli niihin viitataan kirjoituksen tekijän mukaan, ei teoksen toimittajan (-jien) mukaan. Jos kirjoittajaa ei tiedetä, mainitaan lehden nimi, päiväys tai numero ja kirjoituksen otsikko. Esimerkiksi:

Amir Poursadigh, 'Irakin jälleenrakennukselle on myös hyviä lähtökohtia', *Helsingin Sanomat* 15.10.2003 [vieraskynä].

'Taiwan hyväksyi kansanäänestyslain Kiinan uhkailusta huolimatta', *Helsingin Sanomat*, 28.11.2003, A14.

'Arms for Pakistan', *New York Times* 27.2.1954, s. 12 [pääkirjoitus].

Yrjö Kauko, Syöpäläisten vastustaminen, *Suomen Terveystieteiden lehti*, 7-8/1921, 80-84.

Tadeusz Lewicki, 'Gannar – le nom wolof de la Mauritanie', *Paideuma*, XXV, s. 177.

Lansiné Kaba, 'Power, prosperity and social inequality in Songhay (1461-1591)', teoksessa: Earl Scott (toim.), *Life before the Drought*, Boston 1984: Allen & Unwin, s. 29-48.

Jos lehtiartikkeliin viittaava viite on laadittu ylläolevaan tapaan – viitteessä mainittu tekijä, artikkeli ja lehti – merkitään lähdeluetteloon pelkkä lehti. Jos lehtiartikkelit on lueteltu tekijän mukaan lähdeluettelossa, lehteä ei tarvitse mainita viitteessä. Esimerkiksi yllä mainittuun Amir Poursadighin kirjoitukseen voisi viitata ”Poursadigh 2003”.

Vanhemmissa suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä ei aina käytetty kirjoittajan nimeä vaan nimimerkkiä tai -kirjaimia. Tällöin kirjoitukseen on viitattava siinä muodossa kuin se on ilmestynyt. Kirjoittajan oikean nimen voi antaa lähde- ja kirjallisuusluettelossa hakasulkeissa, jos se voidaan jäljittää muiden lähteiden avulla. Esimerkiksi:

–n., Rikollisuus ja yhteiskunnallinen vastuu, *Sielunterveysseuran Aikakauslehti*, 3/1933, 31-32.

Xerxes, ”Liikkuvaa good will’iä”, *Moottori* 9/1958, 14-15.

Esimerkeissä lyhenne ”-n.” ja nimimerkki ”Xerxes” edustavat kirjoittajia ja siksi kirjallisuusluettelossa artikkelit sijoitettaisiin kirjoittajiensa mukaisesti kirjainten N ja X kohdalle. Lähdeviite voisi periaatteessa olla ”-n. 1933, 31” tai ”Xerxes 1958, s. 14” – olkoonkin, että viite olisi perin omituisen oloinen. Parempi tapa olisikin selvyuden vuoksi toistaa kaikki tiedot.

Töissä, joissa on erikseen lähdeluettelo (esimerkiksi historian seminaarityöt ja tutkielmat), alaviitteeseen merkitään vain *tekijän sukunimi* (ja etunimen alkukirjain, jos eri tekijöillä on sama sukunimi), *painovuosi* ja *sivunumero* eli näin: ”Virtanen 2000, 20.” Halutessaan voi käyttää lyhennettä ”s.” ilmaisemaan

sivunnumeroa; näin ainakin vältetään mahdolliset sekaannukset lehtien ja teosten eri osien kanssa. Esimerkiksi viite ”Virtanen 2000, 2, 2.” voi olla lyöntivirhe tai tarkoittaa Virtasen vuonna 2000 ilmestyneen julkaisun toisen osan toista sivua; selkeämpi tapa olisi ”Virtanen 2000, 2, s. 2.” Julkaisun osa voidaan selvyuden vuoksi ilmaista myös roomalaisella numerolla: ”Virtanen 2000, II, 2.” tai kaikkein selkeimmin ”Virtanen 2000, osa II, s. 2.” Joskus teosten osat koostuvat useista niteistä ja viite ”Virtanen 2000, II:2, 2.” on täysin mahdollinen. Tällöinkin muoto ”Virtanen 2000, osa II:2, s. 2.” on selkein.

Jos viitataan saman tekijän useaan samana vuonna ilmestyneeseen teokseen tai artikkeliin, tekijän nimen ja vuosiluvun lisäksi laitetaan vuosiluvun perään selvennykseksi pieni kirjain, joita juoksevassa aakkosjärjestyksessä lisätään tarpeellinen määrä. Ensimmäinen pikkukirjain (a) voidaan hyvän tavan mukaan laittaa teoksen nimien mukaisessa aakkosjärjestyksessä ensimmäisenä olevalle, toinen (b) aakkosjärjestyksessä toiselle jne. Esimerkiksi Virtanen on ahkerana tutkijana julkaissut kolme artikkelia vuonna 2000, joista kaikista halutaan viitata sattumalta sivuihin 20–30. Nämä merkittäisiin:

Virtanen 2000a, 20–30.

Virtanen 2000b, 20–30.

Virtanen 2000c, 20–30.

Kirjaimet on mainittava myös lähde- ja kirjallisuusluettelossa. Jos teoksen alkuperäinen julkaisuaika ja uusintapainoksen julkaisuaika poikkeavat merkittävästi toisistaan, on asianmukaista merkitä molemmat vuosiluvut, esimerkiksi uusintapainoksen vuosiluvun jälkeen sulkuihin alkuperäinen julkaisuvuosi tai kauttaviivalla erotettuna. Esimerkiksi:

Virtanen 2000 (1955), 20.

Virtanen 2000 [1955], 20.

Virtanen 1955/2000, s. 20.

Painovuoden sijaan voidaan mainita julkaisun pääotsikko tai sen ensimmäiset sanat, jotka on kursivoitu. Silloin jo alaviitteestä nähdään teoksen sisältö. Esimerkiksi:

Virtanen, *Italialaiset torpedoveneet Laatokalla*, 20.

Sen sijaan molempien tapojen yhdistäminen ei ole oikein, eli **ei näin**:

Virtanen 2000, *Italialaiset torpedoveneet Laatokalla*, 20.

Jos tekijöitä on useita, nimet erotetaan toisistaan pilkuilla tai &-merkillä; kaksi viimeisintä & -merkillä tai sanalla ”ja”. Koska täydelliset bibliografiset tiedot on annettu lähde- ja kirjallisuusluettelossa, kaikkia nimiä ei välttämättä tarvitse toistaa vaan riittää, kun annetaan tekijöistä ensimmäinen (jonka mukaan teos on aakkostettu) ja korvataan muut nimet lyhenteellä ”e.a.” tai ”et al.”. Esimerkiksi näin:

Virtanen & Koskinen 2000, s. 20.

Virtanen, Koskinen & Nieminen 2000, s. 20.

Virtanen e.a. 2000, s. 20.

Huonoja tapoja ovat:

Virtanen, Koskinen, Nieminen, Lahtinen ja Savolainen 2000, s. 20.

Juuti-Masonen-Mattila 2004, 37.

Ensimmäisessä esimerkissä moitittavaa on, että tekijöiden sukunimilista on perin pitkä: lyhyempää ja selvempää olisi merkitä vaikkapa ”Virtanen e.a. 2000, s. 20”. Jos käytetään väliviivaa nimien välissä, lukija ei välttämättä hahmota tekijöitä. Viimeksi mainitussa huonossa esimerkissä teoksen tekijähän voivat periaatteessa olla Juuti **JA** Masonen-Mattila tai Juuti-Masonen **JA** Mattila. Suomessa on sitä paitsi ihmisiä, joiden sukunimessä voi oikeasti olla kaksi väliviivaa.

Seuraavana on jälleen hyviä esimerkkejä todellisista lähdeviitteistä ja eri tyyleistä.

a) monografia

I. Sinirand, *Tallinna veevarustuse ja kanalisatsioon minevik ja tänapäev*, Tallinna 1992: Tallinn Valgus.

Oikeaoppisia viittaustapoja voisivat olla:

Sinirand, 123.	tai	Sinirand 1992, 123.
Sinirand, s. 123.	tai	Sinirand 1992, s. 123.
Sinirand, <i>Tallinna</i> , 123.	tai	Sinirand, <i>Tallinna</i> , s. 123.

b) artikkeli

Thomas V. DiBacco, 'American Business and Foreign Aid – The Eisenhower Years', *Business History Review*, 41 (1967), 21–35.

Oikeaoppisia viittaustapoja voisivat olla:

DiBacco, 21.	tai	DiBacco 1967, 21.
DiBacco, s. 21.	tai	DiBacco 1967, s. 21.
DiBacco, <i>American Business</i> , 21.	tai	DiBacco, <i>American Business</i> , s. 21
DiBacco, 'American Business', 21	tai	DiBacco, 'American Business', s. 21

c) uusintapainos

W.D. Cooley, *The Negroland of the Arabs Examined and Explained; or, An Inquiry into the Early History and Geography of Central Africa*, London 1841: J. Arrowsmith [2nd edition with a bibliographical introduction by John Ralph Willis, Lontoo 1966: Frank Cass & Co].

Oikeaoppisia viittaustapoja voisivat olla:

Cooley, 44.	tai	Cooley, s. 44.
Cooley 1841/1966, 44.	tai	Cooley 1841/1966, s. 44.
Cooley, <i>Negroland</i> , 44.	tai	Cooley, <i>Negroland</i> , s. 44.
Cooley, <i>Negroland</i> [1966], 44.	tai	Cooley, <i>Negroland</i> [1966], s. 44.

Elektroniseen aineistoon eli niin sanottuihin WWW-dokumentteihin viittaessa ei saa käyttää paperitulosteen sivunumeroita vaan viittaus on osoitettava muulla tavoin, esimerkiksi lukujen ja kappaleiden avulla. Jos kyseessä on pdf-tiedosto tai muu vastaava kirjallisen julkaisun muotoon tehty sähköinen dokumentti, kuten sähköinen väitöskirja, käytetään sivunumeroa. Jos aineisto on saatavissa myös muussa kuin elektronisessa muodossa, esimerkiksi kirjana, voidaan materiaali lukea verkosta, mutta viittaus osoittaa paperiseen versioon. Tätä voi

verrata siihen, että esimerkiksi kirjastoa, josta kirja on lainattu, ei ole tarpeen mainita viitteessä (ellei kyseessä ole poikkeuksellisen harvinainen teos).

WWW-sivustoihin viitattaessa käytetään merkintänä varsin yleisesti tekijän nimeä (jos sellainen mainitaan), mahdollista otsikkoa sekä täydellistä url-osoitetta sekä päivämäärää, jolloin dokumentti on luettu. Tämä on tarpeen, sillä useilla sivustoilla aineisto päivittyy. Esimerkiksi:

Jochen Hippler, 'Wissen, Kultur und Identitäten: Trends und Interdependenzen' [http://www.jochen-hippler.de/Aufsätze/Kulturelle_Identitäten_Global/kulturelle_identitäten_global.html], luettu 3.3.2004.

Sähköisiin aineistoihin viittaamisesta löytyy erillinen opas kirjaston sivuilta. Siihen on syytä perehtyä varsinkin jos työssä on tarkoitus käyttää useita sähköisiä dokumentteja: [<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/opetus/kirjastokurssi/viittaus.html>].

Tekstitilan säästämiseksi käytetään viitteissä yleisesti suomenkielisten *lyhenteiden* (esim., vrt., ks., jne.) ohella myös muita lyhenteitä. Niiden tulee kuitenkin olla vakiintuneita tai muuten yleispäteviä (ks. liite 1). Arkistokokonaisuuksista, sarjoista ja sanomalehdistä käytetyt lyhenteet on tällöin aina merkittävä myös lähdeluettelon asianomaiseen kohtaan. Jos tutkimuksessa on käytetty paljon muita kuin vakiintuneita lyhenteitä, on syytä laatia erillinen lyhenneluettelo. Sen voi sijoittaa joko sisällysluettelon ja johdannon väliin tai tekstin loppuun ennen lähde- ja kirjallisuusluettelo. Varsinaisessa käsittelytekstissä kannattaa välttää lyhenteiden käyttöä; puolueiden, kansainvälisen järjestöjen ja vastaavien instituutioiden vakiintuneet lyhenteet ovat toki eri asia.

Esimerkiksi edellä mainitussa lähdeviitteessä ”TKA, THL kirje prof. Laitiselle 14.1.1909, THL kirjekonseptit I, 1909.” lyhenne TKA tarkoittaa Tampereen kaupungin arkistoa, THL terveydenhuoltolautakuntaa.

Lähdeviitteissä käytetään usein lyhennettä *vrt.* viittaamaan esimerkiksi saman ilmiön toisenlaiseen tulkintaan. Lyhenteellä *ks.* alkavalla luettelolla voidaan puolestaan informoida asiasta kiinnostuneita lukijoita keskeisellä, tiettyä tematiikkaa käsittelevällä kirjallisuudella.

Haapala, 10–13; vrt. Hyrkkänen, 65–66. Teemasta ja siihen liittyvästä kirjallisuudesta seikkaperäisemmin, ks. esim. Goertz, 50–93 ja Rösen, 45–84.

Lähdeviitteen numero merkitään tekstiin yliviitteeksi, **näin**¹¹. Tämä pätee kaikkiin laitoksella tehtäviin oppinäytetöihin. Viitetekstin merkitsemisessä sen sijaan on useita erilaisia menetelmiä. Tärkeintä on oivaltaa, että lähdeviitteiden merkintätavat eivät edusta taikuutta, jolloin yhdenkin välilyönnin tai kirjaimen puuttuminen muuttaisi koko asiasisällön, vaan niillä on oma tarkoituksensa, jonka ymmärtää, kun niitä käyttää ja lukee.

Ensimmäisessä harjoitustyössä on varmintä käyttää seminaarin ohjaajan suosittelemaa menetelmää. Se perustuu yleensä ohjaajan omaan ammatilliseen pätevyYTEEN ja todelliseen tutkimustyöhön. Kun yhden menetelmän on oppinut hyvin, voi perehtyä myös muihin menetelmiin. Eri tutkimusaiheissa on omat vakiintuneet tapansa ilman, että mitään niistä voidaan pitää toista parempana: jotkut vain ovat asiayhteyteen nähden mielekkäämpiä kuin toiset. On esimerkiksi järkevää, että keskiajan historiaan perehtynyt tutkija käyttää samanlaisia merkintätapoja kuin muut saman aikakauden tutkijat, sen sijaan että hän ottaisi mallia vaikkapa oman aikamme Suomen poliittisen historian tutkijoilta tai kehittäisi peräti aivan oman systeemin. Englanninkielisessä tiede- ja kustannusmaailmassa käytetään usein niin sanottua ”Chicagon tyyliä” [<http://www.chicagomanualofstyle.org>] ja siksi on luonnollista, että myös suomalainen tutkija, joka julkaisee tuloksensa pääasiassa englanniksi ja käyttää työssään ulkomaista kirjallisuutta, noudattaa tätä tyyliä, sen sijaan että hän ottaisi orjallisesti mallia esimerkiksi Suomen paikallishistoriallisen tutkimuksen oppaista. Julkaisumaailmassa julkaisija (kustantaja) antaa ohjeet myös viitteiden ja lähdeluettelon muotoon. **Opinnäytetyössä tärkeintä on kuitenkin se, että mitä tahansa tyyliä käytetäänkin, samaa tyyliä käytetään johdonmukaisesti kaikissa viitteissä läpi työn.**

Viitenumeron paikka itse tutkimustekstissä ei ole satunnainen. Pisteiden jälkeen oleva viitenumero viittaa tekstiin, joka ulottuu edelliseen viitenumeroon asti tai kappaleen alkuun asti, mikäli kappaleessa ei aikaisemmin ole viitenumeroa. Tällainen viitenumero ei ulotu kappalerajan yli. Kappaleen lopussa oleva viite käsittää koko kappaleen. Lauseen sisällä oleva viitenumero koskee sitä edeltävää sanaa tai käsitettä. Pilkun jälkeinen numero viittaa vain edelliseen lauseeseen, pilkkua edeltävä vain edelliseen sanaan. Esimerkiksi:

Lähetystöön kuului pappi Francisco Alvares, joka kirjoitti yksityiskohtaisen kuvauksen näkemästään.¹¹

Tässä lauseessa viite 11 viittaa koko virkkeeseen.

Lähetystöön kuului pappi Francisco Alvares,¹¹ joka kirjoitti yksityiskohtaisen kuvauksen näkemästään.

Nyt viite 11 viittaa **vain pilkkua edeltävään lauseeseen**.

Lähetystöön kuului pappi Francisco Alvares¹¹, joka kirjoitti yksityiskohtaisen kuvauksen näkemästään.¹²

Nyt viite 11 viittaa **vain nimeen ”Francisco Alvares”** ja viite 12 koko virkkeeseen.

Jotakin laajempaa, useita kappaleita vaativaa kokonaisuutta selostaessaan tekijä voi sijoittaa viitenumeron selostuksensa alkuun, jolloin viitteessä todetaan, mihin seuraava kappaletta laajempi selostus perustuu.

Yleisesti tunnettuja faktoja ei tarvitse nootittaa. Tosin yleisesti tunnettu riippuu yleisöstä, jolle teksti on suunnattu. Historian harjoitustöissä kuvitteelliseksi yleisöksi voidaan olettaa perus- ja aineopinnot hyvin tiedoin suorittanut historianopiskelija.

Omat päätelmänsä tekijä voi osoittaa lukijalle sijoittamalla ne omaksi kappaleekseen tai kappaleen loppuun viitenumeron jälkeen. Päätelmät voi osoittaa myös erillisillä ilmaisuilla, esimerkiksi ”tästä käy ilmi, että ...”.

Lähdeviitteet sijoitetaan sivulle, jossa viittaus tapahtuu. Selvyyden vuoksi varsinkin ensimmäisissä opinnäytetöissä on syytä käyttää juoksevaa numerointia. **Lähdeviite on virke**. Se aloitetaan aina isolla alkukirjaimella ja päätetään pisteeseen. Samassa viitteessä olevat tasavertaiset lähteet erotetaan toisistaan puolipisteellä. Samoin menetellään tutkimuskirjallisuuden suhteen. Useiden teosten tai artikkeleiden luettelo voi perustua esimerkiksi viittaus- tai aakkosjärjestykseen, mahdollinen on myös tekijän katsoma tärkeysjärjestys. Tekijän kommentit erotetaan tavallisen tekstin tapaan pisteellä. Esimerkiksi:

Deverdun 1959, I, s. 291; Le Tourneau 1969, s. 96; Marokon hiippakunnasta, ks. Godard 1857, s. 29. Alun perin piispanistuimena oli

Fez, josta se siirrettiin Marrakeshiin vuonna 1233.

Viittauskäytäntöihin kannattaa tutustua opetuksen lisäksi myös lukemalla oikeita historian monografioita ja artikkeleita. Varsinkin monografioita selailemalla huomaa nopeasti, että yksinkertainen, selkeä ja looginen tyyli on lukijan kannalta paras. Tässä asiassa ei kannata tavoitella erikoisuutta tai pitäytyä pedanttisuudessa.

Lähteiden lisäksi alaviitteissä voidaan antaa sellaisia lisätietoja, jotka eivät olennaisesti kuulu pääongelman selvittelyyn, mutta joita tarvitaan valaisemaan jotakin yksityiskohtaa tai antamaan muuten asiaan liittyvää tärkeää detaljitietoa. Alaviitteessä tutkija voi esimerkiksi luonnehtia ja arvioida käyttamiään lähteitä, mikäli katsoo niiden jossakin kohdassa ratkaisevasti poikkeavan yleisestä tyypistä tai sisältävän jotakin metodiselta kannalta erityisen kiinnostavaa kuten ajoitusongelman. Viitteessä voi myös esitellä tekstissä esiintyvän uuden henkilön. Viitteitä ei pidä kuitenkaan kuormata liialla informaatiolla. Pääsääntönä on, että merkittävät asiat pannaan tekstiin ja merkityksettömät jätetään kokonaan pois. Tekstin sinänsä täytyy olla niin ymmärrettävää, ettei lukijan tarvitse katsoa tekstin ymmärtämisen kannalta välttämättömiä selityksiä alaviitteistä ja liitteistä. Kaikki tarpeelliset selitykset, esimerkiksi outojen termien sisältö, on parasta sijoittaa itse tekstiin, paitsi jos selitys on kovin pitkä ja katkaisee tekstin juonen. Selitysten etsiminen viitteestä tai liitteestä on usein vaivalloista ja keskeyttää argumentaation seuraamisen.

Teksti voi sisältää suoria lainauksia lähteistä, jos se on tarkoituksenmukaista. Joskus suorat lainaukset elävöittävät työtä ja tuovat siihen inhimillisen äänen: historia tutkii ihmisten toimintaa menneisyydessä. Lyhyet, enintään virkkeen mittaiset suorat lainaukset sijoitetaan tekstin sisään lainausmerkeissä. Esimerkiksi näin:

Kirjeessä, jonka Barth lähetti Wurnosta 6.5.1853, on sangen mielenkiintoinen ja paljon puhuva yksityiskohta, joka on päivätty 29.4.1853: ”Vietin eilen erinomaisen miellyttävän illan ystävällisen ja puheliaan Abd el Kadiri dan Taffa -nimisen Fulani mallamin seurassa, joka nuorena miehenä oli ahdistellut Kanossa kysymyksillään Clappertonia ja juutalaista Yakubia koskien heidän uskontoaan.”¹ Kyseinen *mallam* on juuri sama henkilö, joka tutustutti Barthin ”Sudanin kronikkaan” (Ta’rikh al-Sudan).

Pidemmät lainaukset erotetaan omiksi kappaleikseen, jolloin lainausmerkkejä ei käytetä. Tavallisesti lainaus on sisennetty, esimerkiksi 5–10 millimetriä kummaltakin sivulta. Kappale voi olla pistettä pienemmällä kirjasinkoolla ja tekstin riviväli tiheämpi. Näillä typografisilla piirteillä lukijalle osoitetaan, että kyseessä on suora lainaus. Esimerkiksi näin:

Saksalainen humanisti Hieronymus Münzer, joka vieraili Portugalin hovissa vuonna 1494, tallensi Henrik Purjehtijaan liittyvän perimätiedon:

Koska hän tiesi, että Tunisin hallitsija sai joka vuosi suuren määrän kultaa, Henrik lähetti vakoilijoitaan Tunisiin, ja saatuaan näin selville, että tämä hallitsija lähetti eteläiseen Etiopiaan kauppiaita, jotka vaihtoivat siellä tavaransa kultaan ja orjiin, prinssi päätti tehdä meritse saman, minkä Tunisin hallitsija oli tehnyt vuosikautia maitse.²

Joskus tutkija tapaa tutkimuskirjallisuudessa oivan suoran lainauksen, jota haluaa käyttää omassa työssään, mutta ei kuitenkaan saa käsiinsä tämän lainauksen alkuperäislähdettä. Tällöin hän joutuu lainaamaan sitä kyseisen tutkimuksen välityksellä. Tämä niin sanottu toisen käden lähteen viittaus tapahtuu siten, että siteerattava kohta lainataan suoraan tutkimuskirjallisuudesta. Joko tutkimustekstissä tai alaviitteessä mainitaan keneltä ja mistä lainaus alunperin on ja alaviitteessä mainitaan minkä tutkimuksen välityksellä lainaus on tehty. Esimerkki:

---

¹ Barthin kirje Cooleyille 4.4.1853, British Library, Ms. Add. 32117 E. Kuori on päivätty 6.5.1853.

² Friedrich Kunstmann, ’Hieronymus Münzer’s Bericht über die Entdeckung der Guinea’, *Königlich bayerisch Akademie der Wissenschaften, Abhandlungen der historischen Classe*, vii (1858), s. 348. Käännös Pekka Masonen.

Tutkimustekstissä:

Darwinin teoriasta kumpuavaa kaksisuuntaisen muutoksen mahdollisuutta ja sen herättämää huolestumista kuvasti muun muassa Darwinille esitetty kysymys siitä, onko ”mahdollista, että ihmisistä tulisi taas apinoita”.¹⁰

Alaviitteessä:

10. Lainaus Oppenheim 1991, 276 mukaan.

Toisen käden lähteen siteeraamista on yleensä koetettava välttää ja on yritettävä mennä alkuperäiselle lähteellä aina, kun se realistisesti katsoen on mahdollista ja järkevää.

Suora lainaus tarkoittaa, että tekijä lainaa lähdeään kirjaimellisesti **sellaisena kuin se oikeasti on**, kaikkine mahdollisine kirjoitusvirheineen. Historiantutkija ei siis saa mestaroida menneisyyden lähteitä esimerkiksi muuttamalla poliittisesti epäkorrektit ilmaukset vastaamaan oman aikamme muotia: jos lähteessä puhutaan ”jutkuista” tai ”nekrusta”, silloin sanat kirjoitetaan näin. Suora lainaus on ikään kuin alkuperäisestä tekstistä leikattu pala, joka liimataan oman tekstin joukkoon. Myös alkuperäinen korostus säilytetään. Jos tutkija haluaa itse korostaa jotakin lainauksen sanaa tai osaa, se voidaan joko *kursivoida* tai **lihavoida**. Tällöin alaviitteeseen merkitään joko ”kursivointi/lihavointi ja tutkijan oma nimi” (eli ”kursivointi Markku Mattila”) tai vastaavasti ”kursivointi/lihavointi alkuperäinen”.

Vieraskielisiä lähteitä lainattaessa teksti käännetään suomeksi, ellei ole erityistä syytä antaa lainausta alkukielisessä muodossaan: esimerkiksi silloin, kun lähteessä käytetään alkuperäistä kieltä tavalla, jonka merkitys hämärtyisi käännettäessä ilmaisut suomeksi. Tällöinkin on hyvä antaa suomenkielinen käänнос ainakin lähdeviitteessä. Suomen historiassa toisella kotimaisella kielellä olevat lainaukset voi jättää kääntämättä: tosin niiden kääntäminen voidaan katsoa myös tarpeelliseksi lukijaystävällisyydeksi.

Koska käänнос on tulkinta, tulkinnan tekijä eli kääntäjä on aina mainittava. Jos työssä on paljon käänноksiä ja ne ovat työn tekijän itse tekemiä, tästä voidaan mainita työn johdanto-osassa, jonka jälkeen asiaan ei tarvitse enää palata. Toinen tapa on mainita kääntäjä kunkin käänноksen kohdalla erikseen alaviitteessä. Tämä tapa tulee kyseeseen, kun käänноksiä on vähän tai toisaalta,

kun niitä on paljon ja eri kääntäjiltä. Kannattaa nimittäin pitää mielessä, että jos lähteestä jo on olemassa suomenkielinen käännös, sitä voi toki käyttää. Lisäksi oman kielitaitonsa rajoituksia voi joutua paikkaamaan toisten tekemiin käännöksiin turvautumalla.

Jos lainattava tekstikokonaisuus on pitkä, voi olla tarkoituksenmukaista lyhentää tekstiä. Poisto ei kuitenkaan saa vaikuttaa siten, että lainauksen asiasisältö muuttuisi merkittävästi tai syntyisi alkuperäistekstin hengestä poikkeava tulkinta. Poisto lainauksen sisällä on selkeintä merkitä hakasulkeissa olevilla kolmella pisteellä eli [...].

Suoria lainauksia käytettäessä, niitä lyhennettäessä ja niihin viitattaessa on noudatettava erityistä huolellisuutta.

Vieraskieliset käsitteet ja termit on syytä suomentaa. Silloin, kun vakiintunutta tai selkeää suomennosta ei ole luotu, on väärinkäsitysten välttämiseksi hyvä antaa käsitteen alkukielinen muoto esimerkiksi suluisa, vaikkapa näin: ”N.N. oli islamilaisen maallisen lain asiantuntija (*faqih*)” tai ”N.N. siirrettiin vuonna 1939 Kanadan suurlähettilästä vastaavaksi edustajaksi (*High Commissioner*) Lontooseen”.

Vieraskielisten erisnimien ja sanojen kirjoitusasun suhteen on myös syytä olla huolellinen. Suomen kielessä on omat nimensä paitsi lähialueillemme myös monille kaukaisemmille paikoille. Kieleemme on lisäksi vakiintunut tapa kääntää hallitsijoiden nimet ja puhummekin Ruotsin kuningas Kustaa Vaasasta (Gustav Vasa), Ranskan kuningas Juhana II Hyvästä (Jean II le Bon) ja osmanisulttaani Bajasid Salamasta (Yildirim Beyazit). Taustalla ei suinkaan ole kieleemme kehittymättömyys vaan yleismaailmallinen tapa. Esimerkiksi Saksan viimeinen keisari – joka suomeksi tunnetaan nimellä Vilhelm II – esiintyy unkarinkielisessä kirjallisuudessa nimellä II. Vilmos, ranskankielisessä Guillaume II ja espanjankielisessä Guillermo II.

Aivan erityistä huolellisuutta on noudatettava antiikin nimistön suhteen. Suomen kieleen on – saksan kielen tavoin – vakiintunut tapa noudattaa alkukielistä muotoa eli roomalaiset nimet kirjoitetaan latinaksi ja kreikkalaiset kreikaksi. Antiikin suuria filosofiä **eivät siis ole** ”Democritus” (Demokritos), ”Aristotle” (Aristoteles) tai ”Plato” (Platon), eikä Roomassa koskaan tunnettu keisareita

nimeltä ”Vespasian” (Vespasianus) tai ”Constantine” (Konstantinus) – puhumattakaan kenestäkään, jonka nimi olisi ollut ”Marc Antony” (Marcus Antonius). Myös pyhimysten nimien suhteen kannattaa olla tarkkana. Raamatun latinaksi kääntänyt pyhä ”Jerome” on suomeksi Hieronymus; pyhä ”Bridget” on tietysti Birgitta.

Oikeakielisyyden korostaminen nimien suhteen ei edusta historiantutkijoiden itsetarkoituksellista pedanttisuutta vaan liittyy tutkimuksen täsmällisyyteen ja luetun ymmärtämiseen: esimerkiksi Leghorn on paitsi kanarotu myös tärkeän italialaisen satamakaupungin nimi (Livorno) englanniksi. Erikielisiä tietolähteitä käytettäessä eksymisen vaara on suuri: Monaco on kaikkien tuntema ruhtinaskunta Rivieralla mutta myös Oktoberfestistaan kuuluisan Münchenin nimi italiaksi (täydellisenä Monaco di Baviera).

Lisäharmeja aiheuttavat kielet, joita kirjoitetaan muulla tavoin kuin latinalaisilla aakkosilla, kuten esimerkiksi venäjä, kiina, japani tai arabia. Näiden kielten sanojen kirjoittamisessa suomeksi eli translitteroinnissa on oltava erittäin huolellinen. Ongelmia ei aiheuta vain se, että näissä kielissä on usein äänneitä, joille ei ole kirjainta aakkosissamme, vaan myös se, että eri eurooppalaisiin kieliin on vakiintunut oma käytäntönsä, joka noudattaa aina kyseisen kielen omaa ääntämystä.

Kyrillisten kirjainten translitteroinnille on jo olemassa oma suomalainen tapansa. Muiden kielten osalta kannattaa noudattaa vakiintunutta suomen kielistä käytäntöä (jos sellainen on), esimerkiksi Peking, Kanton, Jangtse, Mao Tse-tung, Muhammed, umaijidit, kalifi tai sheikki. Muussa tapauksessa paras tie on noudattaa kansainvälistä tieteellistä käytäntöä, vaikka se olisi joskus oman kieleemme ääntämyksen vastainen: hyviä tapoja ovat kiinan kohdalla pinyin-järjestelmä, japanin osalta Hepburn-järjestelmä ja arabian kohdalla englannin ääntämyksen mukainen kirjoitusasu, joka vastaa myös Suomen Standardoimisliiton suosittamaa tapaa (arabian täsmällistä ääntämistä ilmaisevat diakriittiset merkit voi jättää pois).

Erisnimien ja paikannimien suomenkielisiä muotoja voi tarkistaa sanakirjoista, tietosanakirjoista, karttakirjoista ja historian yleisteoksista. Opettajaltakin saa kysyä neuvoa.

4. Lähdeluettelo

Lähdeluettelo on olennainen osa tutkimusta. Sen tulee antaa tarkat ja yksityiskohtaiset tiedot käytetyistä tutkimusmateriaaleista. Lisäksi se antaa yleiskäsityksen siitä, millaiselle aineistolle tutkimus perustuu. Tavanomaista on ryhmitellä käytetty aineisto *lähteisiin* ja *kirjallisuuteen*. Siitä käy ilmi, mitä menneisyyden jäänteitä tutkija on tutkimustehtävänsä nojalla muuntanut lähteikseen ja millaisiin tulkintoihin hän on työssään tukeutunut. Ryhmittelyä ei pidä ymmärtää kirjaimellisesti. Se ei tarkoita, että tutkimuskirjallisuus ei olisi tutkimuksessa välttämättömän tiedon lähteenä eikä varsinkaan sitä, että tutkimustiedon pätevyyttä ja relevanssia oman tutkimustehtävän kannalta ei pitäisi punnita.

Hyvin yleinen ryhmittely on seuraava:

I ALKUPERÄISLÄHTEET (eli primäärilähteet)

= se alkuperäisaineisto (eli tutkittavan historiallisen ilmiön kestäessä/tuloksena syntynyt materiaali), jota tutkimuskysymyksen ratkaisussa on käytetty

A) Arkistolähteet (tai Julkaisemattomat tai Painamattomat lähteet)

B) Julkaistut lähteet (tai Painetut lähteet)

Lähdejulkaisut

Lehdistö (sikäli kun sitä on käytetty alkuperäislähteenä)

Aikalaiskirjallisuus (sikäli kun sitä on käytetty alkuperäislähteenä)

II (TUTKIMUS)KIRJALLISUUS (eli sekundäärilähteet)

= se, mitä tutkittavasta asiasta on aikojen saatossa kirjoitettu (sanottu)

C) Kirjallisuus (tutkimukset – niin kirjat kuin artikkelitkin – ja muistelmat)

D) Haastattelut (ovat haastattelijan tuottamia ”muistelmia”)

E) Henkilökohtaiset tiedonannot

Lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden ero riippuu kysymyksenasettelusta, se ei ole suoraviivaisen mekaaninen. Esimerkiksi vanha historian tutkimus (tutkimuskirjallisuus) on historian kirjoituksen historian lähdeaineistoa. Jokaisen työn kohdalla onkin erikseen pyrittävä rakentamaan selkeä ja asianmukainen, tutkimustehtävästä nouseva ryhmittely siitä, mikä on työn primäärilähteistöä ja mikä sen sekundäärilähteistöä. Jos esimerkiksi tutkitaan julkista keskustelua,

saa julkisen keskustelun välineistö – sanomalehdet, pamfletit ja muut pienpaineet – primäärlähteistön luonteen ja myös sen mukaisen aseman lähdeluettelossa. Jos taas tutkimuksen kohteena on joku henkilö, muodostaa hänen tuottamansa materiaali, olipa se julkaisematonta eli arkistossa tai yksityishenkilöiden hallussa olevaa (esim. kirjeet, päiväkirjat, muistiinpanot tai vaikkapa taideteokset) tai julkaistua (esim. lehtikirjoitukset, julkaistut teokset, museoissa olevat taideteokset), työn primäärlähteistön ja se ryhmitetään asianmukaiselle paikalle omaksi kokonaisuudekseen.

A) Arkistolähteet merkitään ensimmäisenä säilytyspaikan mukaan. Arkistot luetteloidaan aakkosjärjestyksessä tai arkistohierarkian mukaan sijaintipaikkoineen. Tähän ryhmään kuuluvat kaikki julkisissa tai yksityisissä arkistoissa ja kokoelmissa säilytettävät asiakirjat. Joissakin tapauksissa nämä saattavat olla myös painettuja, mutta luonteeltaan sellaisia, että ne löytyvät ainoastaan kyseisestä arkistosta, kuten esimerkiksi valtioiden välisiä suhteita koskevat salaiset raportit. Kokoelmista on joskus syytä mainita myös tarkemmat tiedot. Mikrofilmattu alkuperäisaineisto merkitään lähdeluetteloon arkistolähteiden tapaan eli oman alkuperäisarkistonsa nimen alle, mutta perään liitetään maininta mikrofilmin numerosta ja säilytyspaikasta.

Geheimes Staatsarchiv (GSTA), Berlin

III. Hauptabteilung: Zentralbüro des Ministeriums der auswärtigen Angelegenheiten Nr. 188–190: Die deutschen Reformbestrebungen von Privatpersonen und Vereinen 1862–1866/70.

Public Record Office (PRO), London

Colonial Office Confidential Prints. Africa C.O. 879/22–23 (CO). Mikrofilmeinä Tampereen yliopiston Historiatieteen laitoksella (n:o 5701).

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Lääkintöhallituksen arkisto V
– kirjekonseptit osa VI/1929
– yleisistuntojen pöytäkirjat 1929

Hämeenlinnan keskussairaalan arkisto (HKA), Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän keskussairaala, Hämeenlinna
– Hämeenlinnan lääninsairaalan lasarettiosaston sairaspäiväkirja 1910–1923

Huomaa! Jos on käytetty vain osaa kokoelmasta, käytetty osa on yksilöitävä eli käytetyt kansiot on lueteltava.

B) Julkaistu lähdeaineisto jakaantuu sekä asiakirjajulkaisuihin että lehdistöön ja tutkittavana ajanjaksona ilmestyneeseen kirjallisuuteen. Tähän ryhmään luetaan myös sellaiset viralliset julkaisut kuten tilastot, komiteamietinnöt ja lait sekä asetukset. Asiakirjajulkaisuista ja lähdesarjoista on merkittävä riittävän tarkat tiedot: sarjan nimi, osan numero ja nimi sekä painopaikka ja -aika (vuosittain julkaistavista sarjoista kuten asetuskokoelmat, vuositilastot, valtiopäiväasiakirjat, ei painopaikkaa ja -aikaa tarvitse merkitä) sekä mahdolliset toimittajat.

The Gladstone Diaries, toim. M.R.D. Foot, Oxford 1968.

Japan: A Documentary History, Volume II: The Late Tokugawa Period to the Present, toim. David J. Lu, Armonk & London 2000: M.E. Sharpe.

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891, Berlin 1891.

KM 1968:A11. Aborttikomitean mietintö.

Lehdistöstä merkitään lähdeluetteloon lehtien täydelliset nimet ja niistä viitteissä mahdollisesti käytetyt lyhenteet. Jos lehdet on tutkittu systemaattisesti, merkitään käytetyt vuosikerrat. Ulkomaisten lehtien kohdalla on syytä merkitä myös lehden ilmestymispaikka. Esimerkiksi:

Aamulehti (AL) 11.9.2001–11.11.2001

Népszava, Budapest

The Straits Times (ST), Singapore, 1945–1967

Aikalaiskirjallisuuden bibliografiset tiedot merkitään kuten muunkin kirjallisuuden.

C) Kirjallisuudesta annetaan kaikki bibliografiset tiedot teoksen nimilehden mukaan: tekijän nimi, painovuosi, teoksen nimi, mahdollinen sarja ja sarjanumero, uusintapainos sekä painopaikka. Nykyisin käyttökelpoisempi tapa on merkitä kustantaja ja kustantajan kotipaikka. Käännöstä käytettäessä kääntäjän nimi on mainittava. Luettelo tehdään aakkosjärjestyksessä kirjan tai artikkelin tekijän mukaan. Mikäli samalta tekijältä on useita nimikkeitä, voidaan ne esittää joko nousevassa tai laskevassa aikajärjestyksessä. Mikäli samalta tekijältä on samana vuonna useita nimikkeitä erotetaan ne toisistaan jo edellä kuvatulla pikkuaakkosysteemillä. Kokoomateoksissa julkaistuista artikkeleista merkitään kirjoittajan nimi, artikkelin nimi, julkaisun toimittaja(t), julkaisun nimi, julkaisun muut bibliografiset tiedot ja sivunumerot. Jos samasta kokoomateoksesta on käytetty useita artikkeleita, voi kokoomateoksen merkitä toimittajan nimen mukaan erikseen. Artikkeleiden kohdalla riittää tällöin lyhyt viittaus kokoomateokseen. Jälleen kerran mahdollisia merkintätapoja on useita. Kaikki alla olevat esimerkit ovat oikein, vaikka ne saattavat poiketa toisistaan joidenkin yksityiskohtien osalta. Tärkeää on käyttää johdonmukaisesti yhdessä työssä vain yhtä tapaa.

Haapala, Pertti 1989. Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Käsikirjoja 12. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Haapala, Pertti (toim.) 1995. Talous, valta ja valtio: Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Vastapaino, Tampere (3.p.).

Hyrkkänen, Markku (1997). Historiallinen mielikuviutus. Teoksessa Hietala, Marjatta & Oikarinen, Jarmo & Virtala, Hannele (toim.), *Arvot, analyysi, tulkinta*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, s. 59–66.

Jussila, Osmo 1995. Suomen ”valtion” synty. Teoksessa Haapala 1995, sivut 17–28.

Katko, T. 1996. Vettä! – Suomen vesihuollon kehitys kaupungeissa ja maaseudulla. Vesi- ja viemärlaitosyhdistys, Tampere.

Mattila, Markku, Kansamme parhaaksi: Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. *Bibliotheca Historica* 44. SHS, Helsinki 1999.

Mattila, Markku, Kansamme parhaaksi: Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. *Bibliotheca Historica* 44. Helsinki: SHS, 1999.

”Chicagon tyylillä”:

Abitbol, Michel (1981). ”Juifs maghrébins et commerce transsaharien du VIIIe au XVe siècle”, teoksessa: *Le sol, la parole et l’écrit. Mélanges en hommage à Raymond Mauny*, Paris: Société française d’histoire d’outre-mer, vol II s. 561–77.

Kemiläinen, Aira (1993). *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia Tutkimuksia 177.

Loomis, Stanley (1972). *The Fatal Friendship. Marie Antoinette, Count Fersen & the flight to Varennes*, London: Davis-Poynter.

Jos tekijöitä on useita, nimet kannattaa erottaa toisistaan selvyuden vuoksi puolipisteellä. Esimerkiksi näin:

Denham, Dixon; Clapperton, Hugh & Oudney, Walter (1826). *Narrative of Travels and Discoveries in Northern and Central Africa in the years 1822, 1823 and 1824, Extending to the Tenth Degree of Northern Latitude, and from Kouka in Bornou, to Sackatoo, the Capital of the Felatah Empire*. London, 2 vols.

Puolipisteen sijasta voi kirjoittajien välissä käyttää myös &-merkkiä.

Aikakauslehtiartikkeleista merkitään tekijän ja artikkelin nimi, lehden nimi, julkaisuvuosi ja numero (tai vuosikerta ja julkaisuvuosi) sekä sivunumerot. Artikkelin otsikon voi sijoittaa lainausmerkkeihin tai pilkkujen väliin, jolloin se erottuu paremmin. Lehden nimi voidaan erottaa muusta tekstistä esimerkiksi kursiivilla.

Mikkeli, Heikki, Pythagoralainen dieetti. Vegetarismi uuden ajan alussa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1998, 291–299.

tai

Mikkeli, Heikki 1998. Pythagoralainen dieetti. Vegetarismi uuden ajan alussa. *HAik*, 4/1998, 291–299.

tai

Mikkeli, Heikki 1998. Pythagoralainen dieetti. Vegetarismi uuden ajan alussa. HAik, vol. 96, 291–299.

”Chicagon tyylillä”:

Mikkeli, Heikki (1998), ”Pythagoralainen dieetti. Vegetarismi uuden ajan alussa”. *Historiallinen Aikakauskirja*, vol 96, no 4, 291–299.

Perinbam, B. Marie (1974). ’Notes on Dyula Origins and Nomenclature’, *BIFAN*, sér. B, XXXVI, s. 676–690.

Huomaa! Lainausmerkkien (”) sijasta voi käyttää myös yksinkertaisia lainausmerkkejä (’).

Pro gradu- ja lisensiaattitutkimukset sijoitetaan kirjallisuuden joukkoon. Tällöin on mainittava myös, milloin ja missä ne on tehty. Samoin menetellään muiden painamattomien harjoitus- ja opinnäytetöiden kanssa.

Heikkinen, Eliisa 1998. Lokakuun vallankumouksesta demokratian tuhoksi. Lokakuun vallankumouskuvan muutos neuvostoliittolaisissa ja venäläisissä historian oppikirjoissa Stalinista Jeltsiniin. Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

D) Haastattelut sijoitetaan lähdeluettelossa omaksi ryhmäkseen. Haastatteluista mainitaan *haastatellun nimi, syntymäaika* (ja -paikka, jos se on tarpeellista) sekä *ammatti*. Ammatiksi merkitään se ominaisuus, joka selittää hänen joutumisensa haastatelluksi. Lisäksi mainitaan haastattelun tapahtuma-aika ja -paikka sekä haastattelija, mikäli tämä on joku muu kuin tutkimuksen tekijä (haastattelijan voi aina selvyuden vuoksi toki merkitä näkyviin). Kun haastattelija mainitaan, hänet mainitaan aina koko nimellä (**ei** ”haastattelu tekijän”). Jos käytetään haastattelulomaketta, se on syytä sijoittaa tutkimuksen liitteeksi. Muussa tapauksessa merkitään tietojen keruutapa ja muistiinpanojen säilytyspaikka, esimerkiksi nauhoitettujen haastattelujen kohdalla nauhojen säilytyspaikka. Kunkin nauhan alussa tulee olla haastateltavan ja haastattelijan nimi sekä haastattelun päivämäärä. Kirjeitse tehty haastattelu tai kysely merkitään soveltaen samoin.

E) Henkilökohtainen tiedonanto on tiedon muru tai -jyvä, jonka tutkija on saanut tutkimuksensa kuluessa asiantuntijalta. Henkilökohtaisen tiedonannon muodolla ei ole väliä: se voi olla kasvokkainen keskustelu, puhelinkeskustelu, sähköpostiviesti tai muu sellainen: oleellista on, että tutkija on kysynyt jotain ja asiantuntija on vastannut. Sen voi merkitä vain alaviitteeseen tai sekä alaviitteeseen että lähdeluetteloon (näin silloin, kun tiedonantoja on useita). Henkilökohtaisesta tiedonannosta merkitään, mitä asia koskee sekä keneltä ja koska tieto on saatu. Esimerkiksi:

Alaviitteessä vaikkapa näin:

Helsingin kaupungin Sielullisesti sairaiden huoltotoimisto (vuodesta 1959 Psykiatrinen huoltotoimisto) oli kunnallisen viraston (vuosina 1947–1978 nimeltään Sairaalavirasto) valvonnassa ja virastoa puolestaan valvoi kunnallinen lautakunta (vuosina 1947–1978 nimeltään Sairaalalautakunta). Henkilökohtainen tiedonanto Helsingin Sosiaaliviraston arkistopäällikkö Tapio Braggelta 7.12.2001 Markku Mattilalle.

Lähdeluettelossa vaikkapa näin:

Bragge, Tapio (Helsingin Sosiaaliviraston arkistopäällikkö) Markku Mattilalle 7.12.2001: Tietoja Helsingin kaupungin Sielullisesti sairaiden huoltotoimiston organisatorisesta asemasta 1940-luvulta 1970-luvulle.

Sihvola, Juha. Re: Thukydidēs ja Aristoteles. Sähköpostiviesti tekijälle 19.1.1999. Tekijän [markku.hyrkkanen@uta.fi] hallussa.

Mattila, Markku. Rotuhygienian soveltamismahdollisuuksista 1930-luvun Suomessa. Henkilökohtainen tiedonanto Petri Juutille 23.2.2004.

Internetin tai laajemmin elektronisen aineiston kohdalla muodollisia pulmia seuraa siitä, että tarkkaan ottaen kaikki internet-aineisto on painamatonta. Väärinkäsityksiä taas saattaa aiheutua siitä, että elektronista aineistoa on alettu nimittää ”www-dokumenteiksi”. Elektroninen aineisto voidaan kuitenkin asianmukaisesti luokitella totuttuun tapaan eli sijoittaa internetistä saadut aineistot kunkin oman luonteen mukaan joko arkistolähteisiin, lähdejulkaisuihin, tutkimuskirjallisuuteen. Käytetystä aineistosta merkitään tarpeelliset tiedot: laatijan nimi (jos se on tiedossa) tai alkuperäisen kirjoittajan nimi, aineiston nimi, version numero, lähdeviitteessä käytetty vuosiluku ja

sähköisten lehtien tai reaaliajassa muuttuvien sivujen kohdalla myös päivämäärä ja kellonaikakin. Lopuksi merkitään osoite kirjaimellisesti oikein kaikkine pisteineen ja välilyönteineen. Vakiintuneita tapoja on merkitä osoite <kulma-> tai [hakasulkeisiin]. Osoitmerkinnästä käy ilmi, että teksti on luettavissa WWW-selaimella, minkä vuoksi merkintää *WWW-dokumentti* ei tarvita. Erityisesti muuttuvien sivujen kohdalla on ilmoitettava, milloin dokumentti on haettu eli ”imuroitu”. Jälleen kerran, muitakin tapoja on.

Hanska, Jussi 1997. *”And the Rich Man also died; and He was buried in Hell”: The Social Ethos in Mendicant Sermons*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, Bibliotheca Historica 28.
[<http://linna.helsinki.fi/elektra/hanska.html>]

Juuti, Petri. Water and City – Environmental History of Water and Sanitation Services in Tampere, Finland, 1835–1921.
[<http://www.waterhistory.org/histories/tampere/>], luettu 23.2.2004.

’3 key opposition leaders disqualified from contesting Malaysian polls’,
The Straits Times Interactive. [<http://www.straitstimes.asia1.com.sg/latest/story/0,4390,238323,00.html?>], luettu 4.3.2004, klo 13:26.

Aakkostus tehdään totuttuun tapaan laatijan tai alkuperäisen kirjoittajan mukaan. Käytetyt sähköiset sivut on syytä tulostaa tai kopioida muutoin talteen. Kopioon on syytä merkitä vielä oma käyttötarkoitus ja -päiväys. CD-rom kuuluu sisältönsä mukaan joko lähdejulkaisuun tai kirjallisuuteen, ja siitä merkitään lähde- ja kirjallisuusluetteloon tekijä, levyn nimi, julkaisija, julkaisupaikka, vuosiluku ja merkintä ”CD-rom”. Seikkaperäisempiä ohjeita elektronisen aineiston käytöstä löytyy esimerkiksi Soikkasen, Vareksen ja Jokisipilän oppaasta *Lähdetekniikka poliittisessa historiassa* [http://www.soc.utu.fi/polhist/ohjaus_ohjeet/lahdeviitteet/sisallys.htm] sekä Agricola-historiaverkosta sivulta ”tutkijan työkalut” [<http://www.utu.fi/agricola/tutk/tyokalut/>].

IV TUTKIMUKSEN JA TUTKIJAN ETIIKASTA

Tieteellisen tutkimuksen eettiset ulottuvuudet on aihe, joka on varsinkin lääketieteen ja informaatioteknologian kehittyessä yhä ajankohtaisempi. Esimerkiksi Suomen Akatemia edellyttää nykyään aina rahoitushakemuksissaan selvityksen tutkimushankkeeseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Nuo kysymykset tietenkin vaihtelevat tieteenaloittain ja voivat tarkoittaa niin eläinkokeiden käyttöä, geenien muuntelua, ympäristön suojelua kuin tutkimuskohteiden yksityisyyden suojaa. Yhtä lailla tutkimuksen eettisiin kysymyksiin voidaan sisällyttää tutkimustulosten käyttötarkoitus ja sovellettavuus. Onko mahdollista, että ulkopuoliset voisivat käyttää tuloksia jotenkin epäeettisellä tavalla?

Edellä mainitut kysymykset liittyvät harvemmin historian tutkimukseen, ehkä tutkimuskohteiden yksityisyyttä ja tulosten sovellettavuutta lukuun ottamatta. Toki historian tutkijankin olisi hyvä joskus pysähtyä pohtimaan, mihin kaikkiin vääriin tarkoituksiin hänen työnsä tuloksia voidaan mahdollisesti käyttää. Voidaanko tutkimustuloksia käyttää esimerkiksi ihmisten eriarvoisuutta korostavan politiikan perusteluna tai voidaanko niiden avulla lietsoa eri ihmisryhmien välistä vihamielisyyttä?

Tutkimuksen eettisten kysymysten toinen puoli on tutkijan etiikka. Mitkä arvot ohjaavat tutkijaa?

Tieteellinen tutkimus perustuu viime kädessä luottamukseen. Luotamme siihen, että tutkija toimii työssään rehellisesti, eli hän on sisäistänyt opintojensa ja tutkijan koulutuksensa kautta tieteellisen tutkimuksen hyvät eettiset periaatteet, ja että hän kykenee myös rajaamaan omat henkilökohtaiset mieltymyksensä tutkimuksen ulkopuolelle. Aina tutkijat eivät kuitenkaan ole rehellisiä. Epärehellisyyttä on esiintynyt paitsi tutkimustyössä myös rahoituksen käytön suhteen – olkoonkin, että ilmitulleet törkeimmät tapaukset harvoin edustavat humanistisia tieteenaloja.

Historiantutkimuksessa tutkijan rehellisyys tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkija ei valjasta menneisyyttä palvelemaan jotain oman aikamme ideologista suuntausta, ei hyvässä eikä pahassa. Tämä ei tarkoita, että tutkija ei saisi ottaa kantaa menneisyyden tapahtumiin vaan moralisoinnin välttämistä. Menneisyyden ihmiset eivät olleet tyhmiä, koska he eivät tienneet kaikkea sitä, minkä me tiedämme nyt. Hyvä tutkija tuntee myös omat rajansa eikä yritä

esiintyä asiantuntijana aloilla, joita hän ei oikeasti hallitse. Käytännön tutkimustyössä rehellisyys tarkoittaa, että tutkija etsii – historiallisen metodin periaatteiden ohjaamana – järjestelmällisesti aineistoa, joka tukee hänen ennakko-oletuksiaan tai mahdollisesti kumoaa ne. Tutkimustuloksen on aina perustuttava todelliseen lähdeaineistoon sen sijaan, että tutkija keksisi itse ennakko-oletuksiaan tukevia lähteitä silloin, kun niitä ei ole olemassa – tai sivuuttaisi ne lähteet, jotka eivät ikään kuin sovi kuvaan, vaan vaatisivat tutkimuksen lähtökohtien muuttamista ja näin lisätyötä tutkijalta.

Luottamuksen taustalla on se tosiasia, että tutkijan työssään käyttämien kaikkien tietolähteiden tarkistaminen on vaikeaa ja usein käytännössä mahdotonta, olipa kyseessä vaikeasti jäljitettävä arkistoaineisto tai kirjastoissa helposti saatavilla oleva tutkimuskirjallisuus. Voimme vain luottaa siihen, että tutkija on ollut työssään huolellinen ja että lähteet ovat juuri sellaisia, kuin tutkija kertoo niiden olevan. Epärehellisyys paljastuu ennemmin tai myöhemmin. Vaikka esimerkiksi väitöskirjan tarkastajilta jäisi vilppi huomaamatta, jossain vaiheessa joku akateemisen tiedeyhteisön jäsen huomaa sen. Seurauksena on yleensä nöyryyttävä tilanne tekijän kannalta. Opinnäytteiden tarkastajilla on velvollisuus paneutua työhön huolellisesti, mutta vastuun vilpistä kantaa aina tekijä itse.

Epärehellisyys ei aina tarkoita dramaattisia tekoja kuten lähteiden väärentämistä. Perustutkintoon liittyvissä opinnäytetöissä epärehellisyys voi ilmetä lähteiden tarkoituksellisenä manipulointina tai jonkin lähderyhmän sivuuttamisena. Epärehellistä on myös kopioida lähteitä tutkimuskirjallisuudesta mainitsematta niiden alkuperää – ikään kuin opiskelija olisi itse tutkinut näitä lähteitä.

Tavallisinta epärehellisyyttä on kuitenkin plagiointi, eli esitetään toisten ajatukset omina keksintöinä. Hyvä tutkija ilmaisee lähdeviitteiden avulla, mistä ja keneltä tieto on peräisin, jos kyseessä ei ole hänen oma päättelynsä. Plagiointia on tarjota toisen tekemä työ omana, vaikka kenties hieman muuteltuna: joko niin että hyödynnetään toisten aikaisempia opinnäytteitä tai käännetään ulkomailla ilmestynyt artikkeli tai osa monografiasta, joka sitten palautetaan opettajalle muka opiskelijan omana tuotoksena. Nykyään voi internetistä löytää palveluita, joiden avulla opiskelija voi kirjoituttaa opinnäytteensä melkein mistä tahansa aiheesta. Tällainen vilppi on

poikkeuksetta paljastunut, kun opettaja on ryhtynyt keskustelemaan työn sisällöstä opiskelijan kanssa.

Joskus opiskelijalle saattaa syntyä tunne, että hän on päätenyt opinnoissaan umpikujaan. Syynä voi olla liika kunnianhimo, esimerkiksi opinnäytteen aihe on liian vaikea ja mahdoton toteuttaa opiskelijan käytettävissä olevin voimavaroin. Tai osoittautuu, että valittu aihe ei johdakaan mihinkään ja yht'äkkiä opiskelijasta tuntuu kuin hän olisi tyhjän päällä. Taustalla voi myös olla kuviteltu tunne omasta osaamattomuudesta tai jokin henkilökohtainen ongelma. Joskus taas työpaikan saaminen saattaa riippua valmistumisesta ja tällöin tutkinto olisi saatava kokoon mahdollisimman nopeasti. Paras ratkaisu on tunnustaa tosiasiat ja keskustella tilanteesta avoimesti opettajan kanssa sen sijaan, että ryhtyisi epätoivoisiin tekoihin, joita saa katua myöhemmin.

Kuten R.G. Collingwood aikanaan totesi, historiantutkija, sen paremmin kuin filosofikaan, ei ole mikään jumala, joka katselisi asioita ylhäältä ja kaiken maallisen ulkopuolelta. Tutkimuksen rehellisyyteen kuuluu olennaisesti, että tutkija myöntää virheensä silloin, kun se osoitetaan lähteiden avulla. Jos virhe on tahaton, se voidaan antaa anteeksi, ja hyvä tutkija osaa oppia virheistään. Timbuktussa 1600-luvulla vaikuttanut kronikoitsija Ibn al-Mukhtar päätti alueen varhaisia aikoja koskevan kuvauksensa tunnustukseen, joka sopii huoneentauluksi jokaiselle, joka penkoo menneisyyttä tai tutkailee tulevaisuutta: ”Nämä asiat tapahtuivat kauan sitten maassa, joka on kaukana meistä. Koska käytettävissämme ei ole luotettavia lähteitä, voimme vain arvuutella. Jumala yksin tietää kaiken.”

V MUUT OHJEET

1. Kirjoitelma (essee)

Kirjoitelma tarjoaa mahdollisuuden harjoitella sujuvan ja hyvin argumentoidun tekstin kirjoittamista. On virhe ajatella, että esseiden kirjoittamisella selviäisi vähemmällä kuin kirjoja lukemalla. Kirjoitelma takaa kirjatenttiä syvemmän oppimisen. Samalla tulee harjoitelleeksi taitoja, joita viimeistään tutkielmavaiheessa sekä sen jälkeen työelämässä jatkuvasti tarvitsee.

Kirjoitelmasta on aina sovittava etukäteen asianomaisesta opintojaksosta vastaavan opettajan kanssa. Tällöin opiskelijalla voi olla jo omia ehdotuksia esseiden aihepiiristä ja teemoista sekä käytettävästä kirjallisuudesta. Näin varmistuu kirjoitelman aiheen mielekkyys. Kirjoitelman kirjoittamisen yhteydessä aiheen ja näkökulman muuttuminen on yleensä positiivinen merkki tapahtuneesta ajatustyöstä.

Kirjoitelman tulee sisältää selvästi rajattu ja jäsennelty tehtävänasettelu. Se ei ole tenttikirjan referaatti, vaan siinä pitää olla itsenäinen aihepiirinsä. Kirjoitelman alussa voi myös – lehtikirjoitusten ingressien tavoin – ilmaista ytimekkäässä muodossa keskeiset päätelmät. Kirjoitelman alku sisältää näin yhteenvedonomaaisesti kirjoitelman keskeisen, lukemaan houkuttelevan sisällön.

Kirjoitelman kirjoittaminen edellyttää paitsi perehtymistä aiheeseen myös itsenäistä pohdiskelua. Tekijän on perusteltava kannanottonsa käsittelemiinsä asioihin eksplisiittisesti ja johdonmukaisesti. Hyvä kirjoitelma päättyy loppunousuun, jossa voi esimerkiksi esittää näkemyksen päätelmien merkityksestä.

Kirjoitelma voi rakentua esimerkiksi teoksen arvioinnista ja arvioinnin tulosten erittelystä. Mahdollista on myös vertailla eri kirjoittajien näkemyksiä tietyistä aiheesta tai ilmiöstä. Tällöinkään ei eri tulkintojen referoiminen riitä, vaan lisäksi on esimerkiksi pyrittävä tunkeutumaan näiden tulkintaerojen syihin. Helpompi tapa lähteä työstämään kirjoitelmaa on kuitenkin valita jokin tiukasti rajattu kysymyksenasettelu jostakin tutkimuksesta tai sen osasta, ja etsiä aiheeseen muita näkökulmia toisista teoksista.

Kirjoitelmien arvostelu kohdistuu aiheen hallintaan, tekstin loogisuuteen, tyyliin ja oikeinkirjoitukseen. Kirjoitelman laajuus on suoritettavasta opintoviikkomäärästä riippuen 5–20 sivua (tekstin teknisestä muotoilusta, ks. sivu 3). Ehdottomia vaatimuksia ei kuitenkaan voi asettaa, sillä käsittelytapa ja tekstin tiiviys voi esseessä vaihdella huomattavasti.

Kirjoitelma perustuu pääasiassa tutkimuskirjallisuuteen ja on tyyliältään vapaampi kuin esimerkiksi proseminarityö. Kirjoitelmia ei ole pakko dokumentoida lähdeviittein esitelmien ja tutkielmien tapaan, mutta loppuun on liitettävä kirjallisuusluettelo. Alaotsikointi on usein välttämättömyys.

Pieni muistilista kirjoitelmien kirjoittajille:

- Pysy asiassa: aihetta ja sen rajausta on pohdittava huolellisesti.
- Pelkkä (tenttikirjan) referaatti ei ole kirjoitelma. Kirjoitelma vaatii esimerkiksi vertailua ja omakohtaisia huomiota teoksista.
- Varo epätarkkoja ja löysiä ilmaisuja. Esseemuoto ei myöskään oikeuta käyttämään ontuvia kielikuvia ja kuluneita kliseitä.
- Hyvä, virheetön kieli ja sujuva kirjoitelman rakenne sekä toimiva (mutta ei suinkaan kuiva) asiatylyli ovat tavoitteena.
- Kirjoitelma mahdollistaa vapaamman otteen sekä perustellut kantaaottavat mielipiteet.
- Ei tule lähettää ensimmäistä tulostetta arvostelijalle. Oma teksti tulee käydä läpi huolellisesti, ja arvostelijalle annetaan vasta korjattu versio!
- Seikkaperäisempiä ohjeita kirjoitelman kirjoittamisesta saa asianomaisten opintojaksojen vastuhenkilöiltä.
- Kuuntele opettajan ohjeita!

Ohjeet laativat Ville Vuolanto ja Markku Hyrkkänen.

2. Luentopäiväkirja eli oppimisraportti

Luentopäiväkirja, toiselta nimeltään oppimisraportti, on luentosarjan kirjalliselle loppukuulustelulle vaihtoehtoinen opiskelumuoto. Se on myös luennoitsijan tapa saada selville, onko opetettu asia jättänyt jälkiä minnekään muualle kuin muistiinpanopapereihin. Luentopäiväkirjan tarkoituksena on problematisoida luennon sisältöä, eli pohtia kriittisesti luennon sisältöä ja tulkintoja. Luennoitsijan kanssa voi olla eri mieltä, mutta oma kantansa on pystyttävä perustelemaan. Omat persoonalliset näkökulmat kuuluvat siis asiaan.

Luentopäiväkirjan pituus on yleensä korkeintaan kymmenen liuskaa ja vähintään viisi liuskaa. **Jos kuitenkin saat opettajalta muita ohjeita, noudata ehdottomasti niitä.** Kirjoita analyttisiä, lyhyitä kommentoituja huomioita luennon keskeisestä sisällöstä. Huomio voi olla kriittinen tai täydentävä, ja se voi sisältää niin omia kuin muista lähteistä peräisin olevia ajatuksia. Luentopäiväkirja on helpointa laatia vielä luentosarjan ollessa käynnissä, ei jälkeenpäin.

Muista perustella, miksi juuri valitut asiat saivat kunnian tulla kommentoituiksi. Perusteluna voi esimerkiksi olla:

- Opiskelijan mielestä kyseessä on keskeisin (perustelut tälle) luennolla esitetty aihepiiriin liittyvä ajatus.
- Opiskelija oppi omasta mielestään keskeisen uuden asian (perustelut keskeisyydelle).
- Opiskelijalle syntyi ajatus (mikä?) liittyen omaan keskeneräiseen tai tulevaan kirjoitelmaan, seminaarityöhön tai tutkielmaan.
- Opiskelijan mielestä luennoitsijan esittämä tulkinta oli yksipuolinen, luennosta puuttui jokin näkökulma.
- Luennolla esitetty asia antoi yleisemmän oivalluksen (esimerkiksi suhteessa johonkin ajankohtaiseen aiheeseen tai yleisemmin historian käsittämiseen liittyen).
- Huomioiden määrää ei voi täsmällisesti ilmoittaa, mutta keskimäärin jokaiselta luennolta tulisi olla vähintään yksi raportoitu ajatus.

Lisäksi luentopäiväkirjaan tulisi sisältyä vähintään sivun mittainen yhteenveto, jossa arvioidaan:

- Luentosarjaa ja siinä esiin nousseita keskeisiä teemoja kokonaisuutena
- Omaa oppimista kokonaisuutena

LUENTOPÄIVÄKIRJA EI OLE

- Luentojen referaatti, jonka tarkoituksena on informoida luennoitsijaa siitä, mistä tämä on puhunut ja mitä opiskelija siitä on ehtinyt kirjoittaa ylös.
- Puolihuolimaton ranskalaisilla viivoilla tehty kooste siitä, miten maailmaa parannetaan ja historiaa/nykypäivää/luennoitsijaa moralisoidaan.
- Väärinkultuja lauseita kopioituna suoraan luentomuistiinpanoista tai hurskaita toiveita oman opiskelun tulevasta suunnasta.

Ohjeet laati Ville Vuolanto.

3. Aineopintojen tutkielma

Tutkielma on noin 15–20 sivun (ks. tekstin tekninen muotoilu sivu 3) laajuinen tieteellinen kirjoitelma. Tutkielma suositellaan muokattavaksi proseminaari-esityksen pohjalta. Proseminariesitelmää ei siis voi sellaisenaan palauttaa aineopintojen tutkielmana, vaan sitä on muokattava saadun palautteen perusteella. Aineopintojen tutkielma voi olla esitystavaltaan vapaamuotoisempi kuin proseminariesitelmä (se voi esimerkiksi olla julkaistavaksi artikkeliksi kirjoitettu), ja sen voi myös tehdä kokonaan uudesta aiheesta kirjallisuuteen ja alkuperäislähteisiin tukeutuen. Aiheesta on kuitenkin aina sovittava tutkielman vastaanottavan opettajan kanssa.

Kandidaatin tutkielman ja kypsyyskokeen tarkastaja on yliassistentti; hän voi tarkastaa myös proseminaarilaisensa tekemän tutkielman. Tarkastaja voi olla myös tutkielmaryhmää vetävä professori tai dosentti.

KIRJALLISUUTTA

Opinnäyteoppaita

- Ekholm, Kai, *Tee gradu! Verkkoajan tutkielmantekijän opas*. BTJ Kirjastopalvelu, Helsinki 2002.
- Hakala, Juha T., *Opinnäyte luovasti: Kehittämisen ja tutkimustyön opas*. Gaudeamus, Helsinki 1998.
- Hakala, Juha T., *Graduopas: Melkein maisterin niksikirja*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Heikkinen, Risto & Agander, Anja & Ijäs, Eva & Laitinen, Mirja, *Tiedonhankinnan teho-opas*. Teknolit, Jyväskylä 1997.
- Heinisuo, Rami & Ekholm, Kai, *Elektronisen viittaamisen opas*. Jyväskylän yliopiston kirjasto, Jyväskylä 1997.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula, *Tutki ja kirjoita*. 6. uudistettu painos. Tammi, Helsinki 2001.
- Kalela, Jorma, *Miten teen gradun poliittisessa historiassa*. Turun yliopiston poliittisen historian raportteja 5. Turun yliopisto, Turku 2002.
- Karisto, Antti & Seppälä, Ullamaija, *Maukas gradu: Valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille*. Vastapaino, Tampere 2004.
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli (toim.), *Iso gee: Gradua ei jätetä!* Vastapaino, Tampere 1999.
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli (toim.), *Tieteellinen kirjoittaminen*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Eco, Umberto, *Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään*. Suomentanut Pia Mänttari. (3. p.) Vastapaino, Tampere 1995.
- Soikkanen, Timo & Vares, Vesa & Ågren, Maria, *Lähdetekniikka poliittisessa historiassa*. Turun yliopiston poliittisen historian opintojulkaisuja 2/1998, Turku 1998.

Lähdeoppaita

- Hietala, Marjatta & Mylly, Kari (toim.), *Tutkijan tilastolliset tiedonlähteet*. Gaudeamus, Helsinki 1982.
- Härkönen, Mirja, *Naisia, asiakirjoja, arkistoja*. Suomen naishistorian arkistolähteitä. Käsikirjoja 15. SHS, Helsinki 1994.
- Karskela, Sirkka, *Sukututkijan tietokirja*. (7. painos). S. Karskela, Turku 2002.
- Paloposki, Toivo J., *Suomen historian lähteet*. Gaudeamus, Helsinki 1977.
- Orrman, Eljas & Pispala, Elisa (toim.), *Suomen historian asiakirjalähteet*. WSOY, Helsinki 1994.
- Suvanto, Pekka (toim.), *Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö*. Gaudeamus, Helsinki 1977.
- Vanhat käsialat ja asiakirjat*, Valtionarkisto, Helsinki 1977.
- Vuolanto, Ville, *Apuneuvoja antiikin tutkimukseen*. Saatavilla internetistä osoitteesta: [<http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/apuneuvot.htm>].

Filosofista, teoreettista ja metodista kirjallisuutta

A) Suomeksi ilmestynyttä

- Ahtiainen, Pekka et al. (toim.), *Historia nyt: Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY, Helsinki 1990.
- Ahtiainen, Pekka & Rätty, Teuvo & Strömberg, John & Tervonen, Jukka (toim.), *Historia, sosiologia ja Suomi: Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä*. Hanki ja jää, Helsinki 1994.
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat: Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja 5, käsikirjoja 17:1. SHS, Helsinki 1996.
- Alasuutari, Pertti 1999. *Laadullinen tutkimus*. (3. uudistettu p.). Vastapaino, Tampere 1999.
- Autio, Sari & Katajala-Peltomaa, Sari & Vuolanto, Ville (toim.), *Historiantutkijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Vastapaino, Tampere 2001.
- Bloch, Marc, *Historian puolustus*. Artemisia Edizioni, Helsinki 2004.
- Boas, George, *Mitä aatehistoria on*. Suomentanut Taisto Nieminen. WSOY, Helsinki 1972.
- Carr, Edward Hallet, *Mitä historia on? George Macaulay Trevelyanille omistettu luentosarja Cambridgen yliopistossa tammi–maaliskuussa 1961*. Suomentanut Sirkka Ahonen. Otava, Helsinki 1963.
- Dahl, Ottar, *Historiantutkimuksen metodiopin peruspiirteitä*. Suomentanut Kyösti Jaakonsaari. Weilin + Göös, Helsinki 1971.
- Ginzburg, Carlo, *Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suomentanut Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Haapala, Pertti, *Matkalla vapauden valtakuntaan eli nuoren Marxin historiankäsitys*. Historiatieteen laitoksen julkaisuja 8. Tampereen yliopisto, Tampere 1984.
- Haapala, Pertti, *Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen*. Käsikirjoja 12. SHS, Helsinki 1989.
- Halmesvirta, Anssi, *Kiista historian selittämisestä: analyttistä historianfilosofiaa vuosina 1950–1965*. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Yleisen historian tutkimuksia 5. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1983.
- Halphen, Louis, *Johdatus historiantutkimukseen*. Suomentanut Eino E. Suolahti. Historiallinen kirjasto XIV. WSOY, Porvoo & Helsinki 1951.
- Heikkinen, Antero, *Historiantutkimuksen päämäärät ja menetelmät*. Gaudeamus, Helsinki 1974.
- Heikkinen, Antero, *Ihminen historian rakenteissa: mikrohistorian näkökulma menneisyyteen*. Yliopistopaino, Helsinki 1993.
- Heikkinen, Antero, *Menneisyyttä rakentamassa*. Yliopistopaino, Helsinki 1996.
- Heinonen, Meri et al. (toim.), *Dialogus: Historian taito*. Juhlakirja Matti Männikölle hänen täyttäessään 65 vuotta 5. joulukuuta 2002. Kirja-Aurora, Turku 2002.
- Hyrkkänen, Markku, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Häggman, Kai, *Johdatus perhehistoriaan*. Helsingin yliopiston historian

- laitoksen julkaisuja 11. Helsingin yliopisto, Helsinki 1996.
- Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria: Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. SKS, Helsinki 2001.
- Jerofejev, Nikolai, *Mitä on historia*. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1979.
- Jokipii, Mauno (toim.), *Paikallishistoria*. [Gummerus], [Helsinki] 1996.
- Kaartinen, Marjo et al. (toim.), *Metodikirja: Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A:16. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku 1993.
- Kalela, Jorma, *Aika, historia ja yleisö: Kirjoituksia historian tutkimuksen lähtökohdista*. Turun yliopisto, Poliittinen historia, julkaisu C 44. Turun yliopisto, Turku 1993.
- Kalela, Jorma, *Argumentaatio ja rekonstruktio tutkimusprosessissa*. Turun yliopisto, poliittinen historia, julkaisu C 43. Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto, Turku 1993.
- Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää -julkaisusarja. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.), *Jokapäiväinen historia*. Tietolipas 177. SKS, Helsinki 2001.
- Kettunen, Pauli & Kultanen, Auli & Soikkanen, Timo (toim.), *Jäljillä: Kirjoituksia historian ongelmista*. Juhlakirja Jorma Kalelalle hänen 60-vuotispäivänään. Kirja-Aurora, Turku 2000.
- Kirkinen, Heikki, *Historian rakenteet ja voimat. Johdatus historianfilosofiaan*. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.
- Kuparinen, Eero (toim.), *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisu n:o 43. Turun yliopisto, Turku 1997.
- Lappalainen, Jussi T., *Haluatko historian kirjoittajaksi?* SKS, Helsinki 2002.
- Lukianos, *Miten historiaa on kirjoitettava*. Kreikan kielestä suomentanut Kaarle Hirvonen. Faros, Turku 2002.
- Mokko, Tuula-Maria, *Penkki Renvallin historian käsitys: Historiamin luomaa paradigmaa murtamassa*. Historiatieteen laitoksen julkaisu 9. Tampereen yliopisto, Tampere 1986.
- Mylly, Juhani, *Kansallinen projekti: Historian kirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Kirja-Aurora, Turku 2002.
- Nietzsche, Friedrich, *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle*. Suomentanut ja selityksin varustanut Anssi Halmesvirta. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisusyksikkö JULPU, Jyväskylä 1999.
- Ollitervo, Sakari & Parikka, Jussi & Väntsi, Timo (toim.), *Kohtaamisia ajassa: Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*. K&h, Turku 2003.
- Peltonen, Matti, *Mikrohistoriasta*. Hanki ja jää -julkaisusarja. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Rasila, Viljo, *Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa*. Otava, Helsinki 1977.

- Renvall, Pentti, *Historiantutkimuksen työmenetelmät: Teoriaa, käytäntöä, tavoitteita suomalaiseen ainekseen sovellettuina*. WSOY, Porvoo & Helsinki 1947.
- Renvall, Pentti, *Nykyajan historiantutkimus*. (2. p.). WSOY, Helsinki 1983.
- Salmi, Hannu, *Elokuva ja historia*. Painatuskeskus & Suomen elokuva-arkisto, Helsinki 1993.
- Seppä, Tuomas & Hietaniemi, Tapani & Mikkeli, Heikki & Sihvola, Juha, *Historian alku: Historianfilosofia, aatehistoria, maailmanhistoria*. Tutkijaliiton julkaisusarja 74. Tutkijaliitto, Helsinki 1993.
- Setälä, Päivi & Suvanto, Pekka & Viikari, Matti (toim.), *Historiankirjoituksen historia*. Gaudeamus, Helsinki 1983.
- Subjektiviisuuden ongelma historiantutkimuksessa*. Historian jatkokoulutusseminaari Tampereella, 24.–25.11.1978. Historiatieteen laitoksen julkaisuja 3. Acta Universitatis Tamperensis, Ser. B, Vol. 11. Tampereen yliopisto, Tampere 1979.
- Suvanto, Seppo & Setälä, Päivi, Sahi, Sinikka (toim.), *Historiantutkimuksen perusteet: Lukion historian propedeuttinen kurssi*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja n:o 8. [Helsingin yliopisto], Helsinki 1980.
- Tommila, Päiviö, *Suomen historiankirjoitus: Tutkimuksen historia*. WSOY, Helsinki 1989.
- Töttö, Pertti, *Pirullisen positivismin paluu: Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Vastapaino, Tampere 2000.
- Töttö, Pertti, *Syvällistä ja pinnallista: Teoria, empiria ja kausalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere 2004.
- Viikari, Matti, *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta*. Toimittaneet Tapani Hietaniemi & Tuomas M.S. Lehtonen ja työryhmä. Tutkijaliiton julkaisusarja 79. Tutkijaliitto, Helsinki 1995.
- Virtanen, Keijo, *Kulttuurihistoria – tie kokonaisvaltaiseen historiaan*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, osa 60. Turun yliopisto, Turku 1987.

B) Muilla kielillä ilmestynyttä

- Ankersmit, Frank & Kellner, Hans (eds.), *A New Philosophy of History*. Reaktion Books, London 1995.
- Berkhofer, Robert F. Jr., *Beyond the Great Story: History as Text and Discourse*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1997.
- Burke, Peter 1990. *The French Historical Revolution: The Annales School, 1929–1989*. Polity Press, Cambridge 1990.
- Burke, Peter (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*. Polity Press, Cambridge 1993.
- Collingwood, R. G., *The Idea of History*. Revised edition with an introduction by Jan van der Dussen. Oxford University Press, Oxford 1994.

- Evans, Richard J., *In Defence of History*. W.W. Norton, New York (rev. ed.) 1999.
- Fulbrook, Mary, *Historical Theory*. Routledge, London & New York 2002.
- Goertz, Hans-Jürgen, *Umgang mit Geschichte: Eine Einführung in die Geschichtstheorie*. Rohwolt, Reinbek bei Hamburg 1995.
- Iggers, Georg G., *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Wesleyan University Press, Hanover and London 1997.
- Jenkins, Keith, On 'What is History?' *From Carr and Elton to Rorty and White*. Routledge, London 1995.
- Jenkins, Keith (ed.), *The Postmodern History Reader*. Routledge, London 1997.
- Kellner, Hans, *Language and Historical Representation: Getting the Story Crooked*. The University of Wisconsin Press, Madison 1989.
- Lorenz, Chris, *Konstruktion der Vergangenheit*. Eine Einführung in die Geschichtstheorie mit einem Vorwort von Jörn Rüsen. Böhlau, Köln 1997. [myös englanniksi otsikolla Constructing the Past].
- Ollila, Anne (ed.), *Historical Perspectives on Memory*. Studia historica 61. Finnish Historical Society, Helsinki 1999.
- Quinn, Heinz, *Einführung in das Studium der mittelalterlichen Geschichte*. Franz Steiner, Wiesbaden 1985.
- Roberts, Clayton, *The Logic of Historical Explanation*. The Pennsylvania State University Press, University Park 1996.
- Rüsen, Jörn, *Historische Vernunft*. Grunzüge einer Historik I: Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1983.
- Rüsen, Jörn, *Lebendige Geschichte*. Grundzüge einer Historik III: Formen und Funktionen des historischen Wissens, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1989.
- Rüsen, Jörn, *Rekonstruktion der Vergangenheit*. Grundzüge einer Historik II: Die Prinzipien der historischen Forschung. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1986.
- Southgate, Beverley, *History: What and Why? Ancient, modern, and postmodern perspectives*. Routledge, London 1996.
- Sellin, Volker, *Einführung in die Geschichtstheorie*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1995.
- Stanford, Michael, *An Introduction to the Philosophy of History*. Blackwell, Oxford 1998.
- Thompson, Paul, *The Voice of the Past: Oral History*. (2. ed.). Oxford University Press, Oxford 1986.
- Tosh, John, *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History*. (2.ed., 7. impr.) Longman, London 1993.
- Vansina, Jan, *Oral tradition as history*. University of Wisconsin, Madison 1985.
- White, Hayden, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 1987.

Liitteet

Liite 1: Esimerkkejä suomalaisessa historiankirjoituksessa vakiintuneista lyhenteistä.

Arkistot ja kirjastot

HMA	Hämeenlinnan maakunta-arkisto (samoin JoMA, JyMA, MMA, OMA, TMA, VMA)
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
KA	Kansallisarkisto , ent. Valtionarkisto Huom! Vanhemmissa tutkimuksissa (noin vuoteen 1995) lyhenne viittaa Kansanarkistoon.
KansA	Kansanarkisto Huom! Vanhemmissa tutkimuksissa (noin vuoteen 1995) lyhenne on ollut KA
RA	Riksarkivet (Stockholm)
SArk	Sota-arkisto
TA	Työväenarkisto
TKA	Tampereen kaupunginarkisto
VA	Valtionarkisto (noin vuoteen 1995), nyk. Kansallisarkisto (KA)
ÅAB	Åbo Akademis Bibliotek

Julkinen hallinto

AD	anomusdiaari (KD kirjediaari, RD revisiodiaari, VD valitusdiaari)
FT	Finanssitoimituskunta (myös Ftk, samoin Kirk.T.)
HM	Hallitusmuoto
KHO	Korkein hallinto-oikeus (KoO Korkein Oikeus, KO Kihlakunnanoikeus, RO Raastuvanoikeus)
KKK	Kenraalikuvernöörinkanslia
KunL	Kunnallislaki (samoin RakL, TieL jne.)
OikM	Oikeusministeriö (samoin SisM, OpM, SosM jne.)
Sen	Senaatti
tal.os.	talousosasto

UM	Ulkoasiainministeriö
VN	Valtioneuvosto
VP	Valtiopäivät
VRYO	Valtiorikosylioikeus (samoin VRO)
VSV	Valtiosihteerinvirasto

Yhdistykset ja niiden julkaisut

HA	Historian Aitta (myös HAitta)
HAik	Historiallinen Aikakauskirja
HArk	Historiallinen Arkisto
SHS	Suomen Historiallinen Seura
SKHS	Suomen Kirkkohistoriallinen Seura
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Asiakirjakokoelmat

ADAP	Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik
Ask	Suomen Asetuskokoelma (myös as. kok.)
BAD	Die Britischen Amtlichen Dokumente über den Ursprung des Weltkrieges 1880–1914
DBFP	Documents on British Foreign Policy
FMU	Finlands Medeltidsurkunder
FRUS	Foreign Relations of the United States
GD	Documents on German Foreign Policy
GP	Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871–1914
SDFP	Soviet Documents on Foreign Policy
STV	Suomen Tilastollinen Vuosikirja
SVT	Suomen Virallinen Tilasto

Muita lyhenteitä

e.a.	et alii, ja muita (tekijöitä) (myös et al.)
f., ff.	folio, foliot
ibid.	ibidem, samoin, samassa paikassa, samat kirjan sivut (myös ib.)
kok.	kokoelma
m.t.	mainittu teos (myös mt.)
mf	mikrofilmi (myös Mf)
op.cit.	opero citato, lainatussa teoksessa
passim	hajallaan, siellä täällä teoksessa
ptk.	pöytäkirja (myös pk.)
s., ss.	sivu, sivut (samoin p., pp.)
s.l.	sine loco, ei painopaikkaa
s.a.	sine anno, ei painovuotta
s.n.	sine nomine, ei tekijää
sqq.	sequentes, seuraavat kirjan sivut

Liite 2: Esimerkki tutkielman nimiösivusta

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ritva Turtio

KUOLLEISUUS KANGASALLA 1860-LUVUN NÄLKÄVUOSINA

Suomen historian pro gradu –tutkielma
Tampere 1973

Liite 3: Esimerkki esitelmän nimiösivusta

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johanna Ahlgrén

TAMPEREEN KESKUSTAN ASEMAKAAVASUUNNITTELU 1930-
LUVULLA

Suomen historian proseminaari 24.3.1993

Jouko Jaakkolan ryhmä

Opponenttina Raisa Heino

Liite 4: Gradun tiivistelmäohje

Tiivistelmä sijoitetaan nimiölehden jälkeen. Tiivistelmän väliviivalla erotettuun yläosaan kirjoitetaan seuraavat tiedot:

- korkeakoulu ja laitos
- tekijän suku- ja etunimi ISOILLA kirjaimilla, kaksoispiste ja työn nimi
- opinnäytteen laji (sivuaineen tutkielma, pro gradu -tutkielma tai lisensiaatintyö) sekä sivumäärä; liitteiden sivumäärä ilmoitetaan erikseen
- tieteenala
- valmistumiskuukausi ja vuosi

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

HEIKKINEN ELIISA: Lokakuun legendasta demokratian tuhoksi. Lokakuun vallankumoukskuvan muutos venäläisissä ja neuvostoliittolaisissa historian oppikirjoissa Stalinista Jeltsiniin

Pro gradu -tutkielma, 124 s., 10 liites.

Yleinen historia

Joulukuu 1998

Bibliografisten tietojen jälkeen kirjoitetaan ykkösvälillä varsinainen, enintään kaksisivuinen tiivistelmä. Siitä tulee ilmetä opinnäytteen aihe ja tutkimustehtävä, tutkimuksen aineisto, tutkimusmenetelmä sekä keskeiset tutkimustulokset ja niiden merkitys. Tiivistelmä kirjoitetaan täydellisinä virkkeinä. Tavoitteena on ytimekäs teksti, jonka lukemalla lukija saa asianmukaisen kuvan tutkielman sisällöstä. Käytännössä tiivistelmä on tutkielman johdannon ja päätelmä- eli loppuluvun lyhennelmä.

Liite 5: Esimerkki kartasta

Kartta 2. NÄSIJÄRVEN VESIREITTI SEKÄ RUOVEDEN JA
KURUN SAHAT 1900-LUVUN ALUSSA

